

Duurzaam beheer van duurzame materialen

Sinds enkele jaren hebben de vakbonden een milieuwerving. Dit uit zich onder meer in de organisatie van vorming en het uitgeven van publicaties. Om de bestaande milieuwerving verder te ontwikkelen werkten de Vlaamse vleugels van de drie vakbonden samen met de Vlaamse Overheid een intersyn-dicaal milieu-initiatief uit.

Via dit initiatief wil het ACV de interne structurele werking op vlak van milieu versterken. Dit door de inhoudelijke ondersteuning en begeleiding van militanten die actief zijn of willen worden op het vlak van milieu. Concreet wordt informatie aangeboden via artikels in ACV-vakbeweging, de ACV-website www.acv-online.be, studiedagen, enz. Ook proberen we waar nodig militanten persoonlijk te begeleiden en te adviseren bij hun milieuactie.

Duurzaam beheer van duurzame materialen

INHOUD

1. INLEIDING	6
Uitdagingen voor de 21ste eeuw	8
Kaderstuk Mobiele telefoons – relatieve efficiëntie, absolute groei	9
De uitdaging van afval – Afval als nieuw begin	11
Enkele afvalcijfers voor Vlaanderen	11
Materialenbeheer	12
Van wieg tot wieg	13
Eco-efficiëntie	14
En wat met de consument?	15
2. MOTIVATIE EN HINDERPALEN VOOR DE ONDERNEMING	16
Bedrijven en hun afvalkost	17
De elementen van afvalkost	18
Knelpunten en obstakels	18
3. BEVOEGDHEDEN VAN DE OVERLEGORGANEN BINNEN DE ONDERNEMING	20
3.1 Het Comité voor Preventie en Bescherming op het Werk	21
Federale regeling	21
Vlaamse regeling	22
3.2 De ondernemingsraad	23
4. EEN SYNDICAAL ACTIEPLAN	26
In de ontwerpfase:	27
Kaderstuk Eco-design in de praktijk	30
In het aankoopbeleid:	31
Kaderstuk: Etiketten ontcijferen – Labels en pictogrammen	31
In de productiefase:	34
Kaderstuk EMAS & ISO14001	35
In de afvalfase:	37

5. EEN STAPPENPLAN EN BIJHORENDE INSTRUMENTEN VOOR DE SYNDICALE WERKING	40
5.1 Een praktisch stappenplan	42
STAP 0: Militanten(kern) en collega's overtuigen.....	42
STAP 1: Ga op zoek naar de sterke en zwakke milieuprestaties van de onderneming.....	42
STAP 2: Informeer en sensibiliseer de werknemers.	43
STAP 3: Formuleer syndicale doelstellingen en maak keuzes.....	44
STAP 4: Leg het project voor aan de directie.....	45
STAP 5: Actieplan opstellen	45
STAP 6: Opvolging en evaluatie van de syndicale actie(s).....	46
5.2 Een waaier aan toepasbare instrumenten	47
Instrument 1: Negen praktische fiches.....	47
Instrument 2: Gebruik van ecomapping	65
Instrument 3: Inventaris van producten en diensten	67
Instrument 4: Vraag het advies van jouw collega's met een (korte) enquête	69
Instrument 5: mini-audit in 120 seconden	71
Instrument 6: Relevante argumenten in het voorstel aan de directie voorbereiden.	73
Instrument 7: Opstellen van een communicatieplan.....	74
Instrument 8: Een eco-efficiëntiescan (laten) uitvoeren.	76
Instrument 9: Eco-design checklist.....	80
Instrument 10: De MET-Matrix	84
Instrument 11: Eco-design strategie wiel	87
 BIJLAGEN	 90
ANNEX 1: Enkele wettelijke aspecten en overheidsinitiatieven.....	91
ANNEX 2: Enkele Vlaamse initiatieven in de kijker	93
Plan C.....	93
PRESTI – projecten van OVAM	93
MAMBO - toolbox.....	94
ANNEX 3: Labels en pictogrammen	95
ANNEX 4: Lijst met publicaties.	99
ANNEX 5: De acht hoofdstrategieën van het Eco-design strategiewiel in detail.....	100
ANNEX 6: ECOMAP afvalmanagement.....	102
ANNEX 7: Lijst met nuttige webadressen.....	105
ANNEX 8: Verklarende woordenlijst	108
ANNEX 9: Wie is wie in het milieu?.....	115

1

Inleiding

Steeds meer materialen worden schaarser en minder toegankelijk voor de maatschappij. Dit geldt duidelijk voor kunststoffen die gebaseerd zijn op fossiele aardolie, maar ook voor koper, nikkel en andere metalen is dit het geval. Ook hernieuwbare hulpbronnen zoals water, hout, gewassen (rijst, maïs, soja,... etc.) hebben niet per definitie een onbeperkt aanbod. Deze materialen zijn niettemin cruciaal voor ons welzijn, onze welvaart en de voortbestaan van de ganse wereldeconomie.

Daarbij komt dat een stijgende wereldbevolking en een toenemende mondiale welvaart gepaard gaan met een sterk stijgende vraag naar grondstoffen en materialen.

Zowel eindige grondstoffen als koper, olie,... als hernieuwbare grondstoffen zullen dus op termijn bij een toenemende schaarste en bij een ongewijzigde koers onvermijdelijk duurder worden, met uiteindelijk een dalende koopkracht als resultaat.

Het samengaan van de huidige financiële en economische crisis met de energie- en klimaatcrisis en de stijgende voedsel- en grondstofprijzen en het verlies aan biodiversiteit is geen toeval. Overal ter wereld stelt men vast dat onze economische groei steeds meer op haar economische, maatschappelijke en ecologische grenzen botst. Het is overduidelijk dat verder doen als voorheen (het 'business-as-usual-model') onhoudbaar geworden is.

Maar er is verandering in gang gezet! Zowel op internationaal niveau als nationaal en regionaal niveau maakt men werk van een rechtvaardige transitie naar een duurzame economie; een economie ten dienste van mens en de samenleving, die zowel de rechten van werknemers als de grenzen van het milieu respecteert.

Een speerpunt in deze transitie naar een duurzame economie is **duurzaam materialenbeheer**.

Duurzaam materialenbeheer betekent in de eerste plaats dat we manieren moeten vinden om zodanig om te gaan met materialen – gaande van metalen, minerale grondstoffen, chemicaliën,... tot lucht, water, biomassa – dat deze op een verstandige en milieuvriendelijke manier telkens opnieuw kunnen worden gebruikt in plaats van eenmalig te worden verbruikt.

Duurzaam beheer van materialen betekent tevens dat we de overstap maken van een afvalbeleid - hoe afvalstoffen zo milieuvriendelijk mogelijk beheren? – naar een materialenbeleid - hoe materiaalkringlopen opzetten die kunnen blijven draaien?

Het efficiënter omgaan met onze natuurlijke hulpbronnen staat centraal in het moderniseren of vergroenen van onze economie en maatschappij. Duurzaam materialenbeheer en efficiënt gebruik van

hulpbronnen zijn dan ook onlosmakelijk verbonden met innovatie, een rationeel energiegebruik, afvalpreventie en investeren in groene energie, groene jobs,... enzovoort.

Het beleid met betrekking tot afval en grondstoffenbeheer en het energie, klimaat- en innovatiebeleid lopen kriskras in elkaar over. Complexiteit troef dus. De transitie naar duurzaam materialenbeheer vergt dan ook een integrale aanpak. Alle stakeholders moeten samenwerken om deze visie om te zetten in concrete acties.

Deze brochure probeert op een overzichtelijke manier een beeld te schetsen van het bestaande (wetelijke) kader op het vlak van duurzaam materialenbeheer en heeft als doelstelling om werknemers en militanten een antwoord te bieden op een aantal cruciale vragen over hoe je dit thema in de praktijk kunt brengen. Achtereenvolgens kijken we naar de uitdagingen en hinderpalen die afval- en materialenbeheer met zich meebrengt gevolgd door de motivatie voor werkgevers en werknemers om werk te maken van dit thema. Achteraan de brochure vind je een praktisch stappenplan en een lijst met handige instrumenten om aan de slag te gaan in de eigen onderneming.

UITDAGINGEN VOOR DE 21STE EEUW

In de 20ste eeuw verviervoudigde de wereldbevolking en vergrootte de productie van goederen en diensten met een factor 40. Concreet betekent dit dat het gebruik van fossiele brandstoffen bijvoorbeeld is verzestienvoudigd, de visserij 35 keer groter werd en het watergebruik met een factor 9 is vermeerderd.

De Verenigde Naties (de VN) voorspelt tegen 2050 een mondiaal bevolkingsaantal van 9 tot 11 miljard mensen. Nu is het zo dat de bevolking van de rijke landen tienmaal meer natuurlijke hulpbronnen consumeert dan de bevolking van de armste landen maar naarmate de lonen en de welvaart in de groeielanden (China, India, Brazilië,...) en ook elders stijgen, zullen deze mensen minstens het consumptieniveau van de middenklasse nastreven. Een wasmachine, een koelkast, een computer met internetverbinding, een eigen auto... dingen die wij vanzelfsprekend vinden, zullen de komende decennia voor een paar miljard mensen de standaard worden. Om je een idee te geven: deze trend betekent dat er tegen 2050 ongeveer 1,2 miljard auto's zullen rondrijden en het verbruik van fossiele brandstoffen nog eens met een factor 4 ten opzichte van nu stijgt. Het spreekt voor zich dat dit een enorme druk op het milieu met zich mee zal brengen. Men heeft berekend dat we tegen 2050 eigenlijk 3,5 keer de pla-

neet nodig hebben om te voldoen aan onze groeiende behoeftes. Maar we hebben maar één Aarde! Op hetzelfde pad verdergaan is gewoon onmogelijk. Met andere woorden: we moeten dringend op zoek naar nieuwe manieren van economische ontwikkeling, waarbij er een ont koppeling gebeurt tussen enerzijds economische groei en anderzijds de milieu-impact en het grondstoffen- en energieverbruik. Anders stevenen we onverbidde lijk af op de uitputting van de natuurlijke reserves en een onleefbare achteruitgang van de milieukwaliteit.

Anno 2011 ontginnen en verbruiken wij mensen ongeveer 50% meer natuurlijke hulpbronnen dan 30 jaar geleden. Dit komt overeen met ongeveer 60 miljard ton ruwe grondstoffen per jaar. Gelukkig gebruikt de wereldeconomie vandaag zo'n 30% minder hulpbronnen per eenheid productie dan 30 jaar geleden. Men spreekt van een relatieve ont koppeling tussen grondstoffenverbruik en economische groei. Maar deze relatieve ont koppeling is onvoldoende aangezien het totaalverbruik blijft toenemen. Er is dus jammer genoeg geen sprake van een absolute ont koppeling. De grotere economische groei doet met andere woorden de winsten in efficiëntie teniet.

MOBIELE TELEFOONS – RELATIEVE EFFICIËNTIE, ABSOLUTE GROEI

De huidige mobiele telefoons lijken in het niets op de eerste mobiele telefoons toen die in 1983 voor het eerst op de markt kwamen. In 1983 woog het toestel ongeveer een halve kilogram. In 2005 woog een mobiele telefoon gemiddeld nog 110 gram, slechts een vijfde van het eerste model. Ook de prijs daalde snel. In 1983 was de kostprijs nog ongeveer 2500 euro, kan je nagaan. Vandaag de dag zijn mobiele telefoons veel kleiner en dunner geworden maar tegelijkertijd zijn er veel meer mensen met één (of meerdere) GSM 's in hun bezit die ze dan nog eens sneller vervangen om up-to-date te blijven met de nieuwe technologieën. In 2002 werd het aantal mobiele telefoons wereldwijd reeds op 1 miljard geschat. Tegen het einde van 2010 schatte men het aantal mobiele telefoons op 5,3 miljard! Een consument vervangt zijn GSM gemiddeld om de 18 maanden wat leidt tot een geschatte afvalberg van 500 miljoen verouderde mobiele telefoons (in 2005).

Een doorsnee GSM (zonder batterij) bestaat uit plastic (ongeveer 60%), metaal (rond de 25%) en keramiek (ongeveer 15%). De productie van mobiele telefoons vergt een veelheid aan verschillende metalen: koper, ijzer, nikkel, zilver, zink en kleine hoeveelheden aluminium, goud, lood, mangaan, palladium, platina en tin. De stapel verouderde mobiele telefoons woog

(in 2005) ten minste 56000 ton en bestond uit 7900 ton koper, 178 ton zilver, 17 ton goud, 7,4 ton palladium en 180 kg platina. Minder dan één percent van deze materialen werd gerecycleerd.

De technologische verbetering in mobiele telefoons heeft deze minder materiaalintens gemaakt maar de stijgende verkoop en hun kort leven deed het absolute materiaalgebruik stijgen.

Gelukkig beseffen beleidsmakers en bedrijfsleiders dat de recyclage en het hergebruik van de metalen in mobiele telefoons (maar ook computers, flat screens,... enzovoort) vele economische opportuniteiten en ecologische voordelen biedt en er zijn reeds projecten opgestart om deze kostbare materialen terug te winnen. Umicore NV is één van deze bedrijven die werk maken van 'Urban Mining', het collecteren en recycleren van elektronisch afval.

Meer weten... <http://urbanmining.org/>

Europa is het continent met de minste eigen grondstoffen en energievoorraden. Onze regio is in vergelijking met andere continenten extreem afhankelijk van de import van buitenlandse fossiele brandstoffen, zeldzame aardmetalen en andere hulpbronnen.

De concentratie van grondstoffen is allesbehalve gelijk verdeeld over de wereld.

China heeft bijvoorbeeld de meeste zeldzame aardmetalen in handen, de Russen delven edele metalen, Congo zit op belangrijke kobaltvoorraden en ook Brazilië en Canada beschikken over grote grondstofvoorraden. Drie kwart van de Europese bedrijven ondervinden nu reeds een stijging van de kostprijs van materialen te wijten aan de toenemende grondstoffenschaarste. Bovendien staat de recyclage en hergebruik van deze stoffen overal op een zeer laag pitje, terwijl net deze metalen van cruciaal belang zijn in de transitie naar een groenere economie. Zo is kobalt een essentieel onderdeel in de productie van lithium-ion-batterijen, indium noodzakelijk voor dunne PV-cellen, platinum voor brandstofcellen,... enzovoort. Zonder zeldzame aardmetalen (zoals neodymium, terbium etc.), lithium, kobalt en germanium kunnen er geen hybride en elektrische auto's rondrijden en komt de productie van zonnepanelen en windturbines in het gedrang.

In het licht van al deze vaststellingen heeft de Europese Commissie het thema 'efficiënt gebruik van hulpbronnen' uitgeroepen tot één van haar kerninitiatieven in het kader van de Europese 20-20-20-strategie voor een slimme, duurzame en inclusieve economie. Het slimmer gebruik van (schaarse) hulpbronnen is niet enkel een strategische noodzaak, het is ook een economische opportuniteit. In dit opzicht gaat het 'efficiënt gebruik van hulpbronnen' hand in hand met andere thema's zoals klimaatverandering, energie, mobiliteit, industrie, landbouw, visserij en biodiversiteit.

DE UITDAGING VAN AFVAL – AFVAL ALS NIEUW BEGIN

Ongeveer een vijfde van alle ontgonnen grondstoffen en natuurlijke hulpbronnen eindigt als 'afval'. Wereldwijd wordt deze afvalberg geschat op 12 miljard ton. Een duizelingwekkend cijfer. In de meeste landen bestaat het afval voor het grootste deel uit bouw- en afbraakafval, gevolgd door afval afkomstig van bedrijven, huishoudelijk afval en waterzuivering.

De huidige trends in afvalproductie verschillen sterk van land tot land. Sommige landen zoals Duitsland en Groot-Brittannië konden hun afvalberg met 10-20 % verkleinen terwijl deze in Japan even groot bleef en in Italië met 30% groter werd.

ENKELE AFVALCIJFERS VOOR VLAANDEREN...

Huishoudelijk afval

- In 2009 werd 3,4 miljoen ton huishoudelijk afval ingezameld. Dat is gemiddeld 7 kg per inwoner meer dan het jaar voordien. Globaal gezien bleef de hoeveelheid afval vrij stabiel over de periode 2000-2009.
- In ditzelfde jaar ging bijna drie kwart van de 3,4 miljoen ton ingezameld huishoudelijke afvalstoffen naar één of andere vorm van materiaalrecuperatie: 3% ging naar hergebruik, 24% naar compostering of vergisting, 43% naar recyclage en 2% naar voorbehandeling (drogen en scheiden).
- De overige 25% van het ingezamelde huishoudelijk afval werd verbrand.
- Uiteindelijk werd slechts 3% van het huishoudelijk afval afgevoerd naar stortplaatsen. Het storten beperkt zich tot niet-brandbaar, niet-recycleerbaar afval.

Kijken we voorbij de grenzen van Vlaanderen dan zien we voor het huishoudelijk afval dat de hoeveelheid afval per persoon zich sinds pas kort enigszins stabiliseert, althans in de OESO – landen. In deze landen wordt ook steeds meer afval gerecycleerd. Zo wordt in sommige landen waaronder België meer dan 90% van alle glas gerecycleerd. Maar ondanks het feit dat de hoeveelheid afval per persoon hier en daar stabiliseert, blijft de totale hoeveelheid afval onder impuls van de economische groei stijgen. Een andere, meer structurele aanpak dringt zich op.

Bedrijfsafval

- In 2008 produceerden de bedrijven in Vlaanderen 21,8 miljoen ton bedrijfsafval. Dit is meer dan zes keer de hoeveelheid huishoudelijk afval. Deze hoeveelheid afval ligt hoger dan in 2002.
- Ongeveer de helft van het bedrijfsafval is bouw- en sloopafval, alsook grond en afval van de (afval)waterbehandeling.
- In 2008 kwam 75 % van het bedrijfsafval van de industrie, 19 % kwam van handel & diensten, 5 % van de energiesector en 1 % van de landbouw. De gezamenlijke hoeveelheid afval van de industrie en de energiesector, exclusief bouw- en sloopafval, grond en afval van de (afval)waterbehandeling, vertoonde een dalend verloop over de periode 1995-2008, en is dus losgekoppeld van de economische groei van deze sectoren.
- In 2008 werd ongeveer de helft van het bedrijfsafval gesorteerd of op een andere manier behandeld vooraleer het verder werd verwerkt. Na twee verwerkingsstappen ging ruw geschat twee derden van het bedrijfsafval naar een of andere vorm van materiaalrecuperatie (hergebruik, gebruik als secundaire grondstof, recyclage of compostering), 11 % ging naar verbranden en 8 % werd gestort.

MATERIALENBEHEER

De productie van afvalstoffen is in de eerste plaats een grote verspilling. Een verspilling van grondstoffen, maar ook van energie, want het vraagt veel energie om grondstoffen om te vormen tot bruikbare producten. Tijdens het productieproces worden nog eens allerlei afvalstoffen geproduceerd. Bij het vervaardigen van bijvoorbeeld 1 tandenborstel ontstaat 1,5 kg afvalstoffen. En daar stopt het niet. De afvalstoffen zelf kunnen een risico inhouden voor de gezondheid van de mens en van het leefmilieu.

Naarmate het klassieke afvalbeleid zijn grenzen bereikt, ruimt de vraag 'hoe kunnen we afvalstoffen zo goed mogelijk beheren?' steeds meer plaats voor de vraag 'hoe kunnen we materialen - ongeacht of dit nu grondstoffen, producten of afvalstoffen zijn - zo efficiënt en milieuverantwoord mogelijk inzet-

ten?'. Hier biedt een duurzaam beheer van materialen uitzicht op een oplossing. Duurzaam materialenbeheer gaat uit de volgende hiërarchie, ook wel de ladder van Lansink genoemd:

1. **PREVENTIE.** Voorkomen van afvalstoffen is steeds de eerste prioriteit (zowel van de hoeveelheid afval als de schadelijkheid ervan).
2. **HERGEBRUIK.** Als er toch afval wordt geproduceerd dan moet er (indien mogelijk) gekozen worden voor hergebruik van deze reststromen. Afvalstromen worden dan opnieuw grondstoffen waardoor de materialenkring gesloten wordt.
3. **RECYCLAGE.** Niet-herbruikbare afvalstoffen dienen gerecycleerd te worden tot materialen die terug inzetbaar zijn (al dan niet in dezelfde productieprocessen).
4. **HERWINNING.** Indien zowel hergebruik als recyclage niet tot de mogelijkheden behoren moet men kiezen voor het verbranden met maximale recuperatie van energie en dat onder strenge milieuhygiënische voorwaarden.
5. **STORTEN.** Als laatste toevlucht en uitsluitend als het niet anders kan kiest men voor het storten van de restfractie.

Of het nu hergebruikt, gerecycleerd, verbrand of gestort wordt, afvalbeheer gaat steeds gepaard met een financiële en milieukost. Ten eerste moet het afval verzameld, gesorteerd en getransporteerd worden vooraleer het kan behandeld worden. Daarbij komt een serieus kostenplaatje kijken... nog los van eventuele lucht-, water- en/of bodemvervuiling. Afvalpreventie en het sluiten van de materiaalkringloop moeten steeds het uiteindelijke doel zijn.

VAN WIEG TOT WIEG

We mogen afval eigenlijk niet langer zien als een noodzakelijk en onontkoombaar gevolg van onze economische activiteiten maar we moeten op een andere manier (leren) kijken naar het afvalprobleem. Centraal in deze nieuwe visie op afvalpreventie staat **het 'wieg tot wieg' – principe (in het Engels: Cradle to Cradle, afgekort CtC)**. Bij het 'cradle to cradle'-concept houdt een productontwikkelaar rekening met de volledige levenscyclus van het product: van het ontginnen van de grondstoffen tot de productie- en gebruiksfase van een product tot en met de afdankfase. In de visie van wieg-tot-graf of wieg-tot-wieg (met sluiten van de materiaalkringloop) vormt het afval van één product de grondstof voor een ander product. Dit kan als de afvalstoffen van een product worden gerecycled in hun eigen kringloop. Cradle to Cradle streeft ernaar om zo weinig mogelijk ruwe grondstoffen te gebruiken en om zo weinig mogelijk afval te genereren en tegelijkertijd innovatie en economische ontwikkeling te stimuleren.

ECO-EFFICIËNTIE

Naast Cradle-to-Cradle en het sluiten van materiaalkringlopen neemt het **begrip eco-efficiëntie** een cruciale plaats in de zoektocht naar kwalitatieve groei voor de eigen organisatie en de samenleving tout court.

De OVAM (Openbare Vlaamse Afvalstoffenmaatschappij) definieert eco-efficiëntie als volgt: *Eco-efficiëntie wordt bereikt door het aanleveren van concurrentieel geprijsde goederen en diensten die de menselijke behoeften bevredigen en levenskwaliteit met zich meebrengen, terwijl gestaag de ecologische impact en de grondstofintensiteit doorheen de levenscyclus verminderd wordt tot een niveau dat minstens in overeenstemming is met de draagkracht van de aarde. Kort gezegd staat 'Eco - Efficiënt handelen' voor meer waarde creëren met minder milieu-impact.*

Wanneer een bedrijf bezig is met eco-efficiëntie betekent dit concreet dat er gewerkt wordt aan:

- Het milieuvriendelijker maken van processen.
- Het milieuvriendelijker (her)ontwerpen van producten.
- Het valoriseren van afvalstoffen.
- Het herbekijken van markten en het bijsturen van de vraag.

Met eco-efficiëntie gaan twee voordelen hand in hand. Op de eerste plaats levert de onderneming concurrentieel geprijsde goederen en diensten. Tegelijkertijd slaagt de onderneming erin de ecologische impact en het gebruik van grondstoffen te verminderen tot een aanvaardbaar niveau. Concreet zullen de bedrijfskosten dalen en zal de competitiviteit stijgen als er minder energie wordt verbruikt en als er minder grondstoffen worden ingezet. Het grootste effect wordt bereikt als je eco-efficiëntie structureel opneemt in het bedrijfsbeleid.

Toch willen we hier waarschuwen voor een te éézijdige benadering van eco-efficiëntie. Je kan misschien wel overschakelen op elektriciteit uit hernieuwbare energiebronnen (efficiëntie) maar je bent pas echt duurzaam bezig als je ook werk maakt van een lagere energieconsumptie en energiebesparingen (effectiviteit).

EN WAT MET DE CONSUMENT?

Niet alleen bedrijven en andere organisaties maar ook de consument wordt vaker geconfronteerd met het al dan niet maken van duurzame keuzes. Kies ik de boontjes uit Kenia of de boontjes van Flandria? Koop ik appels uit Nieuw-Zeeland of uit België? We kunnen ons de vraag stellen "Zouden wij als consumenten steeds de keuze moeten krijgen om ons bepaalde producten en diensten aan te schaffen ook al weten we dat deze een negatieve milieu-impact hebben"? Of is ons recht op keuze als consument belangrijker dan deze overwegingen? De trend is alleszins dat meer en meer mensen rekening houden met de sociale context en milieu-impact van hun keuze in de supermarkt. Naast bewust 'consuminderen' en bewust kiezen voor producten afkomstig uit eerlijke handel (fair trade) en/of biologische teelt speelt 'choice editing' een belangrijk instrument in het verduurzamen van onze consumptie.

'Choice editing' betekent dat fabrikanten en overheden bepaalde producten en materialen op basis van hun ecologische voetafdruk niet selecteren, afraden of gewoonweg afschaffen en verbieden met als uiteindelijk doel uitsluitend duurzame producten op de markt te brengen. De winkelrekken worden zodoende gevuld met duurzame producten in plaats van niet milieuvriendelijke, onnodig schadelijke producten. 'Choice editing' betekent dus een zekere controle op de impact van consumptie en het verschuiven van het keuzeveld van de doorsnee consument. Energieverslindende gloeilampen, loodhoudende benzine, plasticen zakken,... ze zijn (bijna) volledig verdwenen of verdwijnen stilaan uit het straatbeeld.

Naast 'Choice editing' zijn er nog een heleboel andere vormen van tarieven, heffingen, subsidies etc. om de consument aan te sporen een meer milieuverantwoorde keuze te maken.

Zo kan een product volledig verboden worden omwille van de zeer schadelijke gevolgen voor het milieu zoals gebeurde bij het verbod op loodhoudende benzine in Europa en Amerika en het verbieden van het gebruik van CFK's als drijfgas in spuitbussen ter bescherming van de ozonlaag. Een ander voorbeeld zijn de fiscale voordelen voor zeer zuinige auto's en de heffing op de CO₂-uitstoot voor auto's. Op het gebied van 'groene' fiscaliteit zijn in België nog grote stappen te zetten.

2 Motivatie en hinderpalen voor de onderneming

BEDRIJVEN EN HUN AFVALKOST

Zoals reeds vermeld zetten onze productie- en consumptiegewoonten in sneltempo het milieu en onze welvaart onder druk. Een efficiënter gebruik van hulpbronnen en een duurzamer patroon van productie en consumptie dringt zich op. Een duurzaam materialenbeheer (in plaats van een afvalbeheer) kan zo bijdragen tot een hogere competitiviteit van onze bedrijven en het creëren van nieuwe opportuniteiten, innovatieve oplossingen, groene jobs en een duurzamere levensstijl. **Minder afval betekent minder kosten en meer opbrengsten!**

Waarom zou je bedrijf volgens de principes van eco-efficiëntie werken?
We zetten de voordelen nog eens op een rijtje:

- positief bedrijfsimago
- daling van de milieubelasting
- economische voordelen
- verbeterde arbeidsomstandigheden

De eerste stap in het duurzamer omgaan met materialen is het in kaart brengen van de werkelijke en totale afvalkost van een onderneming. Er wordt geschat dat slechts ongeveer de helft van de ondernemingen in Vlaanderen met afvalpreventie bezig is. Dit is verrassend maar tevens een opportuniteit naar kostenbesparingen toe.

Uit de praktijk blijkt immers dat de kost van het verzamelen, ophalen en verwerken van het afval bij een onderneming slechts het topje van de ijsberg is van de totale kost die dit afval vertegenwoordigt. De totale kost van afval is vaak vele malen groter dan wat een bedrijf inschat.

We schrijven het hier zwart op wit: wie vandaag onvoldoende aandacht besteedt aan het milieu, kan morgen niet overleven.

DE ELEMENTEN VAN AFVALKOST

Meestal denken ondernemingen uitsluitend aan de facturen die betaald worden aan afvalophalers en –verwerkers en aan de huur van afvalcontainers of aan de ontvangen opbrengsten uit de verkoop van bepaalde afvalstromen aan derden. De informatie omtrent deze kosten en opbrengsten wordt meestal nauwgezet bijgehouden door de milieucoördinator, wat de informatie-inzameling vereenvoudigt.

De werkelijke afvalkosten van de onderneming zijn echter niet beperkt tot het optellen van de facturen voor afvalophaling en –verwerking. Deze kosten vormen in de meeste gevallen slechts één tiende van de totale afvalkost! Zo bevat bedrijfsafval vaak materialen die door uitval in het productieproces als afval eindigen. De totale afvalkost bevat dus ook de onnodige aankoop van grondstoffen en hun fabricagekosten. De grondstofverliezen en de fabricagekosten verbonden aan het afval maken zelfs het grootste deel uit van de afvalkosten, gemiddeld respectievelijk 55 % en 32 %.

Met behulp van MAMBO, een softwarepakket ontwikkeld door OVAM, kan een bedrijf de verborgen afvalkosten in kaart brengen en te berekenen. MAMBO staat voor "Minder Afval, Meer Bedrijfsopbrengsten".

Niettegenstaande sommige bedrijven effectief werk maken van een duurzaam beheer van materialen blijven veel ondernemingen jammer genoeg steken in een beperkt afvalbeheer. Zo blijft afvalpreventie vaak uitsluitend gekoppeld aan de productie en is er te weinig aandacht voor afvalpreventie via ontwerp (zie eco-design) en via een duurzaam aankoopbeleid.

KNELPUNTEN EN OBSTAKELS

Er zijn verschillende mogelijke oorzaken van een soms te beperkte aandacht voor afval(kost) en duurzaam beheer van materialen.

Een eerste barrière kan een gebrek aan overzicht op de werkelijke afvalkost zijn. Dit kan te wijten zijn aan tijdsgebrek door het al dan niet bewust opstellen van andere prioriteiten. Afvalfacturen zijn vaak ook onvolledig en onoverzichtelijk door de kost/opbrengst van afvalstromen, premies, mix van

huur containers,... etc. Vandaar het belang van het goed bijhouden van een afvalstoffenregister en de opvolging van indicatoren.

Een andere boosdoener is vaak het gebrek aan samenwerking en communicatie tussen de aankoopdienst, de milieucoördinator, boekhouding, de productie, de afdeling onderzoek en ontwikkeling (R&D) en de bedrijfsleiding. Ook de afvaloperatoren denken soms te weinig mee.

Tenslotte krijgen de afvalkosten soms te weinig aandacht omdat men moet opboksen tegen vooroordelen als "verder uitsorteren kost meer geld" of tegen de macht der gewoonte zoals trouw blijven aan de afvaloperator zonder die keuze ooit in vraag te stellen.

3

Bevoegdheden
van de overlegorganen
binnen de onderneming

Het is belangrijk om als militant aandacht te hebben voor het milieubeleid in je bedrijf. Milieuvervuiling leidt immers onvermijdelijk tot gezondheidsklachten voor werknemers, consumenten en buurtbewoners. De gevolgen van asbestvervuiling, bodemverontreiniging met zware metalen, fijn stof,... enzovoort zijn voldoende gekend. En bedrijven die het niet zo nauw nemen met het milieu riskeren hun milieuvergunning kwijt te geraken (en spelen dus met de tewerkstelling van hun werknemers). Bovendien spelen ze met de reputatie van het bedrijf. Klanten en consumenten worden immers (terecht) meer en meer milieubewust.

3.1 HET COMITÉ VOOR PREVENTIE EN BESCHERMING OP HET WERK

Het **Comité PB** is een overlegorgaan op ondernemingsvlak waarin zowel werkgeversvertegenwoordigers als werknemersvertegenwoordigers zetelen. Het Comité PB heeft als algemene opdracht op een actieve manier bij te dragen tot de verbetering van het welzijn van de werknemers op het werk. Het begrip 'welzijn op het werk' omvat naast de veiligheid en de bescherming van de gezondheid van de werknemer op het werk ook maatregelen die de onderneming neemt inzake hygiëne, ergonomie en... milieu. Het Comité PB moet er op toezien dat het beleid inzake welzijn op het werk rekening houdt met de behoeften en risico's op al deze domeinen.

De milieubevoegdheden waarover het Comité PB wettelijk kan beschikken zijn zeer uitgebreid. Je kan gerust spreken van een volledig informatie- en adviesrecht. De milieubevoegdheden vind je terug in verschillende wetgevingen. De federale bevoegdheden (geldig in heel België) staan in de Codex over Welzijn op het Werk. Deze algemene bepalingen worden langs Vlaamse zijde aangevuld en gepreciseerd in de Vlaamse milieureglementering, VLAREM.

FEDERALE REGELING

Hoewel de federale regeling vrij algemeen wordt verwoord, kan je toch een aantal verregaande bevoegdheden afleiden:

- je hebt inzage in alle documenten die te maken hebben met het intern of extern milieu: bv. de milieuvergunning, verslagen, meetresultaten, de lijst van de in de onderneming gebruikte gevaarlijke producten, de lijst van de aanwezige emissiepunten, de geplande milieumaatregelen en -investeringen etc. De werkgever moet deze documentatie samen-

stellen (en ter beschikking houden van het Comité PB) en deze informatie wordt door de preventieadviseur van de interne dienst PB bijgehouden.

- de werkgever is verplicht het Comité PB bij het milieubeleid te betrekken.
- het Comité PB heeft het recht de werkgever te adviseren in verband met het milieubeleid en alle initiatieven op het vlak van milieu. Zo dient het Comité PB een voorafgaand advies uit te brengen over de aankoop, planning en invoering, het gebruik en het onderhoud van nieuwe machines, nieuwe producten, nieuwe grondstoffen, nieuwe technologieën enzovoort.

De werkgever is ook verplicht om jaarlijks op een vergadering van het Comité PB een omstandige toelichting te doen bij het door de onderneming gevoerde milieubeleid. De werkgever geeft ook een toelichting bij de vragen van leden van het Comité PB over externe milieuaangelegenheden.

VLAAMSE REGELING

De Vlaamse milieuwetgeving heeft de federale wetgeving zo goed als volledig overgenomen maar gaat nog een stap verder en omschrijft de bevoegdheden op het vlak van milieu nog duidelijker. Ze beschrijft welke documenten (zie hieronder) bezorgd moeten worden aan de comitéleden en geeft expliciete adviesbevoegdheden.

Het Comité PB moet zijn advies geven over het door de onderneming gevoerde milieubeleid, het integraal milieuverlag en jaarverslag van de milieucoördinator en alle documenten, toelichtingen en informatie die door de werkgever of de milieucoördinator aan het Comité PB moeten worden verstrekt (milieuvergunningaanvragen, eventueel bijhorende milieueffect-rapport (MER) of veiligheidsrapport (VR).

Het Comité PB moet ook zijn voorafgaand akkoord geven over de aanwijzing of vervanging van de milieucoördinator. In geval van blijvende onenigheid in de schoot van het Comité (of met de vakbondsafvaardiging), wordt het advies ingewonnen van de afdeling bevoegd voor milieuvergunningen (Departement Leefmilieu, Natuur en Energie van de Vlaamse Overheid).

Leden van het Comité PB kunnen dankbaar gebruik maken van het informatie- en adviesrecht om inzake milieuthema's in het algemeen en duurzaam materialenbeheer in het bijzonder het milieubeleid van de onderneming mee te helpen uitstippelen.

3.2 DE ONDERNEMINGSRAAD

De ondernemingsraad (OR) moet worden betrokken bij het sociaal, economisch en financieel beleid van de onderneming. Deze algemene bevoegdheid omvat vele terreinen: het personeelsbeleid, de arbeidsorganisatie, de financiële toestand en de economische situatie van de onderneming, de arbeidsvoorwaarden, de invoering van nieuwe technologieën,... . De OR moet informatie krijgen over de concurrentiemogelijkheden, de belangrijke aankoopcontracten en verkoopcontracten, de verkooptechnieken en distributiekkanalen, de evolutie van de omzet, de kostprijzen en verkoopprijzen per eenheid, de marktpositie,... enzovoort.

Milieuproblemen komen meestal niet rechtstreeks aan bod in de vergaderingen van de OR maar ze kunnen altijd op een onrechtstreekse manier worden benaderd. Milieuvraagstukken kunnen dus altijd behandeld worden via de economische en financiële informatie (investeringsbeleid, milieulasten,...) of via sociale vraagstukken (werkgelegenheid, vorming, werkorganisatie,...). Hieronder vind je een lijst met mogelijke milieuvragen die je in de ondernemingsraad kunt stellen:

→ In teken van de concurrentiepositie en het commercieel beleid:

- Wordt het milieu overwogen als verkoopargument? Wat is de commerciële impact ervan?
- Is het milieu een element van concurrentie op de markt?
- Wat is de houding van de concurrentie ten overstaan het milieu? Wat doet de concurrentie op gebied van milieumanagement?
- Zou een beter afweging van het milieu een element van differentiatie kunnen zijn?

→ In teken van contracten met onderaannemers en leveranciers:

- Welke contracten heeft het bedrijf afgesloten met bijv. ophaaldienst voor afval,...
- Houden de contracten met leveranciers/onderaannemers clausules in over milieugegericht beheer en zo ja welke?
- Ontvangen de gebruikelijke leveranciers instructies inzake verpakking, terugwinning van verpakking,....?
- Welke criteria worden gehanteerd voor de keuze van producten/aankopen? Wat is de impact op milieu, duurzaamheid, energieverbruik van de installaties?
- Hebben de onderaannemers en leveranciers een ISO 14001 of EMAS-certificaat?

→ **In teken van de productie:**

- Houdt men in de productietechnieken rekening met criteria voor de bescherming van milieu en gezondheid?
- Gebruikt men de best beschikbare technieken op gebied van duurzaam materialenbeheer en milieubescherming?

→ **In teken van de balans (boekhouding, het budget,...):**

- Werden er investeringen gedaan met milieubesparing tot doel bijvoorbeeld de installatie van een waterzuiveringstoestel, de inrichting van een containerpark,...? Voor welke hoeveelheden? Wat is de winst - verliesrekening?
- Voorraden en goederen: wat zijn de grondstoffenkosten?
- Wat is de voorziene kost van milieumanagement (kost afvalbeheer, voorziene hoeveelheden water- en energieverbruik, belastingen,...)?
- Wat zijn de prognoses voor milieu-uitgaven (investeringen, preventie milieuvuiling,...)?
- Bestaat er een milieuboekhouding? Laat de boekhouding toe om een globale kost inzake milieubeheer te kennen?
- Wat is het aandeel van de milieukosten in de berekening van de totale kosten van een afgevoerd product?
- Wat is de kost van het verwijderen, behandeling of herwinning van het afval? Wat is de kostprijs van de grondstoffen, water en verbruikte energie? Hoe evolueren deze kosten naar het einde van het jaar?
- Wat zijn de kosten van milieubelastingen (water, afval,...)? Heeft het bedrijf boetes gekregen? Waarom en voor welke bedragen?

→ **In teken van toekomstperspectieven:**

- Welke zijn de verwachte investeringen in het licht van een beter milieumanagement?
- Welke richting wil de bedrijfsleiding de komende jaren uit?

→ **In teken van onderzoek en ontwikkeling:**

- Is er onderzoek naar meer milieuvriendelijk productieproces en propere technologie?
- Is er onderzoek naar de economie van energie, water en grondstoffen? Om de problemen van afvoer en afval te voorzien?
- ...

→ **In teken van overheidssteun:**

- Wordt er overheidssteun toegekend binnen het kader van investeringen ter verbetering van het milieubeheer? Wat is de aard van deze overheidssteun (steun voor energiebesparing, vorming,... enzovoort)? Welke bedragen worden toegekend? Wat zijn de toekennings- en toewijzingsvoorwaarden?

De leden van de OR moeten jaarlijks ook een kopie van het milieujaarverslag en het jaarverslag van de milieucoördinator krijgen. Sommige ondernemingen maken spontaan ook een duurzaamheidsverslag op of maken gebruik van milieubalansen in het kader van certificatiesystemen (EMAS of ISO).

Bij het ontbreken van een Comité PB moet **de vakbondsafvaardiging** (VA) geïnformeerd worden en moet met haar worden overlegd over alle punten die tot de bevoegdheden van het Comité PB behoren, teneinde het welzijn van de werknemers te bevorderen. Ook op het vlak van milieu heeft de vakbondsafvaardiging belangrijke bevoegdheden bij gebrek aan Comité PB.

Ook bij gebrek aan een OR kan de VA bepaalde taken van de OR uitvoeren, hoofdzakelijk op sociaal vlak en op het vlak van de tewerkstelling.

4

Een syndicaal
actieplan

Werk maken van een duurzaam materialenbeheer, hoe begin je er aan? Welke rol kan de syndicale werking spelen binnen de eigen onderneming?

Idealiter zou voor ieder vervaardigd product (of geleverde dienst) zowel de milieu-aspecten als de sociale aspecten voor de hele productieketen worden bekeken. Bedrijven concentreren zich in de praktijk nog teveel op het eigen productieproces en houden geen rekening met het milieubeleid en de sociale omstandigheden van hun onderaannemers en leveranciers. 'Stroomopwaarts' speelt bijvoorbeeld de manier waarop grondstoffen worden gewonnen een rol, of de manier waarop wordt omgesprongen met werknemersrechten en met kinderarbeid bij de eventuele leveranciers. 'Stroomafwaarts' kan men niet rond zaken als productveiligheid, het energieverbruik van een product en het afvalbeheer.

Het concept van 'wieg tot wieg' en 'het sluiten van materiaalkringlopen' is zo breed dat het aan te raden is om op de deelaspecten ervan te focussen. Daarom delen we het materialenmanagement op in vier fasen: ontwerp, aankoop, productie en afvalfase. Dit is naar analogie met de fasen in de 'levenscyclus' van een materiaal.

IN DE ONTWERPFASE:

Willen we de hoeveelheid materiaal zo veel als mogelijk beperken dan begin je het best met het ontwikkelen van een 'slim' product. Dit betekent in de praktijk kiezen voor duurzame, recycleerbare materialen vervaardigd met een minimum aan milieulast. Ook voor de keuze van materialen is het belangrijk om van bij het ontwerpproces de functie, de technische mogelijkheden en de levensduur van materialen te vergelijken. Men spreekt ook wel van eco-design.

Bij eco-design wordt dus de volledige levenscyclus van een product of dienstverlening of proces bekeken, waarna de hoogste milieubelastingen het eerst worden aangepakt. De voordelen van eco-design zijn meervoudig. Het ontwerpen van een 'slim' product beperkt niet alleen het grondstoffen- en energiegebruik maar beperkt ook de milieulast van de productie(processen) en kan het restafval tot minimum herleiden. Eco-design kan je in feite zien als 'afvalpreventie met voorbedachte rade'.

En hoewel eco-design in de eerste plaats focust op productontwikkeling en zich dus in eerste instantie richt op productontwikkelaars, ontwerpers, architecten... is het een uitstekende denkoefening voor elke werknemer om verstandig met materialen om te gaan en kan het een krachtig middel zijn om het bedrijf milieuvriendelijker te maken.

Terwijl de idee van eco-design zich tien jaar geleden hoofdzakelijk bezighield met productverbetering gaat het nu om veel meer. Het afgelopen decennium is er een verschuiving gebeurd van productverbetering over productinnovatie en functie-innovatie tot systeeminnovatie.

- **Productverbetering:** Betekent het selecteren van materialen en productietechnieken met een lage milieubelasting en het voorkomen van afval door het verbeteren van onderdelen van een product.
 - gebruiken van milieuvriendelijke of recycleerbare materialen en schonere productie-technieken.
 - uitbannen van schadelijke additieven (toegevoegde stoffen). Denk aan brandvertragers, drijfgassen in spuitbussen, verven,...
 - gebruiken van stukken/componenten die eenvoudig los te halen zijn t.b.v. terugwinnen materialen bij eindfase van het product.
Bv.: Volledig recycleerbare schoenen, gemakkelijk te demonteren en te recycleren kantoormeubelen bijv. een modulair kantoormeubel wordt gerestyled en wordt vanaf nu uitsluitend vervaardigd met FSC-hout en gekleurd met inkt op watergedragen basis.
- **Productinnovatie:** Kijken naar de gehele productlevenscyclus; dus ook naar het gebruik! Dit betekent het:
 - verminderen energieverbruik.
 - verminderen transportvolume en -gewicht.
 - verlengen van de levensduur.
 - nadenken over de eindfase van het product.
Bv.: De Dyson stofzuiger: door een volledig nieuwe benadering van het concept 'stofzuiger' kwam men tot een stofzuiger zonder stofzak die zijn zuigkracht niet zou verliezen.
- **Functie-innovatie:** Dit gaat over kijken naar andere manieren om de functie van het product te vervullen door het product te vervangen door een dienst (of door een product-dienstcombinatie). De achterliggende idee is steeds dat diensten minder materiaalintensief zijn dan tastbare producten. Bijvoorbeeld:
 - Autodelen met Cambio. In plaats van een auto te kopen kan je een auto huren op die momenten die je zelf wil. Voor één uur of voor een reisvakantie, voor familiebezoek of boodschappen,...? De ideale oplossing voor wie weinig rijdt en in de stad woont.
 - Een ander mooi voorbeeld is 'Chemical Leasing'. De verkoper van het chemisch product levert niet alleen zijn product, maar eveneens het gebruik en de bijbehorende kennis,

waarbij het resultaat bepalend is voor de betaling van de geleverde diensten. Chemical Leasing kan zodoende omschreven worden als een milieuvriendelijk, dienstverlenend zakenmodel dat de efficiëntie van de gebruikte werkzame producten en de processen verhoogt, milieusparend werkt en een competitief voordeel biedt.

- **Systeeminnovatie:** Op strategisch niveau kijken naar nieuwe producten, diensten en de bijbehorende infrastructuur. Bijvoorbeeld:
 - Innovaties in het energiesysteem: richting decentralisatie in het opwekken van elektriciteit, Smart Grids.
 - in het landbouwsysteem: van een model van boerenlandbouw naar een industriële landbouwmodel én terug; zie ook de opkomst van biozelfvoogstboerderijen.
 - in het communicatiesysteem: van briefwisseling naar e-mail.
 - in het woon- en bouwsysteem: naar lage energie woningen en passiefhuizen.
 - in stadsontwikkeling: bijvoorbeeld de geplande bouw van de eerste volledig ecologische stad Masdar City nabij Abu Dabi in de Verenigde Arabische Emiraten. Binnen de tien jaar wil men daar een hypermoderne nieuwe stad bouwen die helemaal CO₂-neutraal is en waarvan alle energie wordt opgewekt uit duurzame bronnen en uit het afval van de 50.000 toekomstige inwoners.

ECO-DESIGN IN DE PRAKTIJK

Als 'eco-designer' tracht je om een boeiend, mooi, ergonomisch en goed ontwerp te maken waarbij je naast al de andere aandachtspunten ook nadenkt over de impact van je ontwerp op het milieu. Het product moet uiteraard wel economisch interessant blijven: de ECO in ecodesign staat zowel voor ECOlogisch als ECONomisch.

Om volgens het ecodesign – principe te werken dient de impact van een product op het milieu te worden begrepen en berekend. Hiervoor is het handig om de levenscyclusanalyse van het ontwerp te beschouwen: de ontginning van grondstoffen voor materialen, de productie van materialen uit grondstoffen, de gebruiksfase, de afdanking en het vervoer tussen alle verschillende fasen. Het is belangrijk om het product te zien als een (product)systeem.

In de praktijk wordt tegenwoordig al snel de term ecodesign op een product geplakt. Omdat er geen vaste eisen aan de term vasthangen, worden veel producten onder deze noemer gebracht terwijl slechts één aspect van de levenscyclus van het product is bestudeerd. Er hoeft maar één gerecycleerd materiaal, of één natuurlijk materiaal in plaats van een kunststof gebruikt zijn en je kan het al eco noemen. Het is van belang om kritisch te blijven kijken naar product(systemen) en voor jezelf te beslissen of het wel echt 'eco' genoeg is. Zijn er voldoende aspecten van ecodesign gebruikt? Of is het een "greenwash" product, een product wat alleen in naam en uiterlijk 'eco' aanvoelt maar in praktijk net zo onduurzaam is als alle andere producten.

Op Europees vlak maakt men alvast werk van een richtlijn ecodesign - etikettering in navolging van de Europese energie-etiketteringsrichtlijn om de consument informatie te verschaffen over de energie- en milieuprestaties van een product.

Achteraan de brochure vind je een aantal instrumenten om het begrip 'eco-design' toe te passen in de eigen onderneming. Deze hulpmiddelen focussen in de eerste plaats op een lijst met vragen die je jouw werkgever kunt stellen.

IN HET AANKOOPBELEID:

Het is ongelofelijk wat een bedrijf allemaal aankoopt om te kunnen functioneren. Binnen het kader van een duurzaam ondernemingsbeleid is dan ook een zeer belangrijke rol weggelegd voor het aankoopbeleid van het bedrijf. De aankoop van welbepaalde grondstoffen, goederen, materialen, nieuwe technologieën en diensten heeft gevolgen voor het ganse productieproces, de hoeveelheid afval er wordt geproduceerd en hoeveel vervuiling die dit met zich meebrengt.

Wie echt (milieu)verantwoord een product wil vervaardigen en verkopen, kan dus het best de volledige keten ervan in beschouwing nemen. De vraag is wel: "Hoe doe je dit? Hoe kom je te weten hoe de materiaalketens van de verschillende producten die door het bedrijf vervaardigd worden eruitzien?". Dit is inderdaad niet eenvoudig! Het bedrijf kent meestal slechts een klein deel van de keten, met name de directe toeleveranciers.

"Wordt er bij de aankoop en productie van de producten rekening gehouden met sociale en ecologische aspecten en geven ze de mogelijkheid tot een verantwoord verbruik (bijvoorbeeld energiezuinige toestellen)"?

Een eenvoudige manier om na te gaan of de eigen onderneming of een toeleverancier de sociale en ecologische regels respecteert, is te achterhalen of ze één of ander keurmerk behaald hebben. Zo zijn er de sociale labels/certificaten en milieulabels/certificaten die een erkenning van duurzaam beheer geven.

Op www.labelinfo.be vind je alles waarop je allemaal kan letten bij de aankoop van producten. Je kunt er ook nagaan of ook sociale criteria werden opgenomen en of het label onafhankelijk wordt gecontroleerd.

ETIKETTEN ONTCIJFEREN – LABELS EN PICTOGRAMMEN

De overdaad aan labels en logo's die op producten te vinden zijn, maken het de consument niet bepaald gemakkelijk een juiste keuze te maken. Sommige labels zijn voldoende bekend en genieten reeds het vertrouwen van het publiek. Andere worden voorgesteld als een milieuvriendelijke meerwaarde, maar hebben in feite weinig te betekenen. Nog andere zijn bij het grote publiek, ondanks hun betrouwbaarheid, volkomen onbekend.

Labels worden toegekend door (officieel erkende) controleorganismen. De toekenning gebeurt op grond van een lastenboek (een aantal vooraf bepaalde criteria). Ze hebben betrekking op een product, niet hoofdzakelijk op het bedrijf zelf. Pictogrammen hebben betrekking op een bepaald, gewoonlijk milieu- en gebruiksvriendelijk aspect van een product.

Labels en pictogrammen alleen zijn niet dé oplossing. Men moet de criteria (oorsprong van de grondstoffen, wijze van transport (per vliegtuig, per boot,...), rekening houdend met CO₂-voetafdruk) samen bekijken en keuzes maken. Bijvoorbeeld: Is hout afkomstig uit Azië mét een FSC-label te verkiezen boven hout uit de eigen streek zonder label?

Achteraan de brochure vind je **in de bijlage een lijst met de meest voorkomende labels** en pictogrammen die je kan vinden op etiketten in België. Deze lijst is niet volledig. Voor meer informatie kan je terecht op de website www.labelinfo.be.

Zowel leden van de OR als van het Comité PB kunnen het aankoopbeleid beïnvloeden. Leden van het Comité PB kunnen hun voorkeur uiten voor milieuvriendelijke, sociaal verantwoorde en veilige producten. Vakbondsvertegenwoordigers in de OR kunnen het management aanmanen om mens- en milieuvriendelijke investeringen te doen. Op die manier gaan militanten bewuster letten op het consumptiegedrag van het bedrijf en maken ze hun collega's attent op de mogelijkheden van een duurzaam aankoopbeleid in het bedrijf.

Hieronder volgen een aantal suggesties voor militanten die in hun bedrijf 'duurzaam consumeren' willen promoten.

- **Het bedrijf geeft voorrang aan duurzame producten in zijn aankoopbeleid.** Het aankoopbeleid kan het best op het Comité PB worden besproken omdat werknemers met deze aangekochte stoffen en producten moeten werken. Vraag hulp van de preventieadviseur en de milieuoördinator (als die er zijn). Zij kunnen het voorbereidende werk doen en stimulerend werken naar de voltallige Comité PB. Het is niet altijd eenvoudig na te gaan welk product het meest duurzaam is. Gelukkig zijn er een aantal websites om ons daarbij te helpen:
 - Online gids voor duurzame aankopen www.gidsvoorduurzameaankopen.be
 - Milieukoopwijzer www.milieukoopwijzer.be

- **Milieuvriendelijk bedrijfsdrukwerk:** Bij het drukken van brochures, briefpapier en andere documenten, kan het bedrijf milieuvriendelijke eisen stellen zoals het gebruik van kringlooppapier, drukken met inkt van plantaardige oorsprong, verminderd gebruik van fotochemicaliën door toepassing van meer digitale druktechnieken, kiezen voor een nabij gelegen drukkerij, standaardformaat (minder papierresten),...
- **Slim papiergebruik (o.a. kringlooppapier):** Papier besparen kan op verschillende manieren: dubbelzijdig printen, gebruik kladpapier bij niet-definitieve afdrucken en gewoon minder printen. Leden van het Comité PB zouden hun collega's hierop attent kunnen maken door onder meer sensibiliserende affiches naast de printer te hangen.
- **Eerlijke producten:** Kies voor 'eerlijke' koffie, thee en vruchtensap (met het fair-trade-label zoals bij Max Havelaar) voor op de vergadertafel en in de kantine. De catering is bij een bedrijf vaak niet de grote kost en is snel zichtbaar bij de werknemers. Het is een van de meest laagdrempelige manieren om je bedrijf in een duurzame richting te duwen.
- **Het aankopen van ergonomisch bureaumateriaal** heeft te maken met de gezondheid en het welzijn van de werknemers en dus een zeer geschikt agendapunt dat kan bespreken worden op de CPB.
- **Waterbesparende tips:** Vaak volstaan enkele kleine ingrepen om vele liter water te besparen; spaartoetsen in het toilet, onmiddellijk herstellen van lekkende kranen, waterbesparende doucheknop, het installeren van ééngreepsmengkranen (hierdoor gaat geen water verloren met het zoeken naar de juiste temperatuur).

Ook wanneer het gaat over grotere aankopen zoals productiemachines, moeten de vakbondsafgevaardigden, meestal leden van de OR, nagaan of het bedrijf de meest duurzame keuze heeft gemaakt. Leden van de OR kunnen de bedrijfsleiding immers advies geven over het investeringsbeleid van de onderneming. Zo kunnen ze hun werkgevers aansporen te kiezen voor bijv. de meest energiezuinige oplossing. Door het zuinig verbruik is de meerkost na enkele jaren al terugverdiend. Koop daarom toestellen met een zo hoog mogelijke energie-efficiëntie.

In veel bedrijven werken onderaannemers, denk maar aan het onderhoudspersoneel en herstellende van machines. Het is belangrijk dat ook zij 'veilige' producten meebrengen en gebruiken. Spreek erover met de milieucoördinator of preventieadviseur zodat zij afspraken kunnen laten opnemen in het contract.

OVAM ontwikkelde de producttest. De producttest is een berekeningsmodel (softwareprogramma) voor een milieuverantwoorde consumptie en productgebruik. Vandaag bevat het berekeningsmodel vier productgroepen: kantoormaterialen, schoonmaakmiddelen, elektrische en elektronische apparaten en verven en vernissen. Met dit model kunt u snel uw huidige én toekomstige aankoopprestaties evalueren. Of vergelijken met uw aankopen in het verleden. Ook bij de beoordeling van offertes kunt u dit model als toetssteen gebruiken. Tot slot wordt u als aankoper zelf beter bewust van wat een milieuverantwoord productgebruik inhoudt. <http://services.ovam.be/preventie/>

IN DE PRODUCTIEFASE:

Bijna elke menselijke activiteit (vb. woningbouw, industriële activiteit, recreatie, landbouw) beïnvloedt op de één of andere manier het leefmilieu. Vaak is het niet mogelijk in te schatten hoe schadelijk die beïnvloeding is. Bedrijven moeten bij de productie van hun producten trachten zo weinig mogelijk ecologische en sociale schade toe te brengen; met andere woorden de productieprocessen moeten op een duurzame manier worden geoptimaliseerd.

Hiervoor kunnen ze onder meer een beroep doen op de Best Beschikbare Technieken (BBT). Dit zijn de technieken waarbij de impact op het milieu zoveel mogelijk beperkt wordt en die tegelijkertijd economisch haalbaar zijn. Het BBT-kenniscentrum (ontwikkeld door VITO) inventariseert informatie in verband met milieuvriendelijke technieken en evalueert per bedrijfstak de Beste Beschikbare Technieken (BBT) en formuleert BBT-aanbevelingen naar de Vlaamse overheid en bedrijven. Het BBT kenniscentrum ontwikkelde ook een databank die een overzicht geeft van alle BBT's en andere milieutechnieken die in de VITO BBT-studies en de Europese BBT-studies (BREFs) vermeld staan.

Meer weten... <http://www.emis.vito.be/databank-bbt/doel>

De OR en het Comité PB hebben (via het informatierecht) de taak om na te gaan of het bedrijf duurzaam produceert. Ze hebben ook de bevoegdheid om het bedrijf advies te geven over milieu-investeringen, onderzoek en ontwikkeling en de toekomstverwachtingen van de onderneming. De leden van de OR kunnen de bedrijfsleiding bijvoorbeeld aanspreken over het inkrimpen van het productieafval, de energie-efficiëntie of het integraal waterbeheer. Ook het Comité PB kan toezien op het milieu- en preventiebeleid van het bedrijf bijv. naar aanleiding van de jaarlijkse milieuvergadering waar het milieujaarverslag en het verslag van de milieuoördinator besproken worden. Beter is echter om milieuaspecten regelmatig op het Comité PB ter sprake te brengen en niet te wachten tot op de jaarlijkse vergadering.

ONDERSTAANDE VRAGEN DIE MILITANTEN KUNNEN STELLEN AAN HUN WERKGEVER:

- Gaat u in uw bedrijf als goede huisvader om met grond- en hulpstoffen en energie? Kleine en kosteloze maatregelen zijn reeds voldoende voor een betere eco-efficiëntie. Neem bijvoorbeeld uw werkmethodes en procedures in productie of logistiek eens onder de loep.
- Welke technologische aanpassingen zijn mogelijk? Kan u de bestaande installaties of gereedschappen aanpassen of een nieuwe technologie invoeren? Uiteraard betekent dit investeren. Maar als u de verminderde kosten voor grond- en hulpstoffen en de hogere efficiëntie meerekent, kan de terugverdientijd verrassend kort zijn. Houd bij het vernieuwen van machines ook steeds rekening met milieuaspecten.
- Kan u overstappen op hulpbronnen en materialen die vriendelijker zijn voor het milieu?
Enkele klassieke voorbeelden:
 - milieuvriendelijkere energiebronnen,
 - regenwater i.p.v. leidingwater en grondwater,
 - reinigingsmiddelen op waterbasis i.p.v. op solventbasis.
- Kan u de afval- en reststromen opnieuw in uw bedrijf inzetten? Dit gaat het makkelijkst in hetzelfde productieproces. Indien dat niet mogelijk is, zijn er in andere productieprocessen misschien mogelijkheden voor hergebruik?

EMAS & ISO14001...

Het staat elk bedrijf vrij om zijn eigen **milieuzorgsysteem** in het leven te roepen maar er zijn ook twee gestandaardiseerde en erkende (gecertificeerde) instrumenten op gebied van milieumanagementsystemen ter beschikking met name de **ISO 14001 norm en het Europees EMAS reglement**.

EMAS of voluit het **Europees Milieumanagement- en Audit Schema** is een milieuzorg- en auditsysteem van de EU voor bedrijven en andere organisaties. Met EMAS kunt u het milieubeleid van uw organisatie evalueren, rapporteren en verbeteren.

EMAS staat sinds 1995 ter beschikking van bedrijven. Toen was het beperkt tot bedrijven in de industriële sector. Sinds 2001 is EMAS beschikbaar voor alle economische sectoren, zowel in de privédienstverlening als in de openbare diensten. Bedrijven die een EMAS-registratie willen krijgen, moeten hun milieumanagementsysteem laten verifiëren en hun milieuverslag laten valideren.

De eisen aan het milieumanagementsysteem in de EMAS-verordening zijn identiek aan ISO 14001. Om te voldoen aan EMAS en ISO 14001 moet het milieuzorgsysteem van uw bedrijf een aantal voorwaarden vervullen:

- de milieu-impact van uw activiteiten, producten en diensten identificeren en controleren.
- het milieubeheer continu verbeteren.
- een systematische aanpak implementeren om milieudoelstellingen te stellen, ze te bereiken en ze kenbaar te maken wanneer ze gerealiseerd zijn.

EMAS en ISO 14001 hecht daarenboven veel belang aan volgende elementen: naleving van de regelgeving, verbetering van de milieuprestaties, externe communicatie en betrokkenheid van de werknemers.

In de praktijk kan een organisatie die een ISO 14001-certificaat bezit, een EMAS-registratie krijgen door het milieuverslag aanvullend te laten valideren volgens de daarvoor geldende regels. Dat is ook meteen het verschil tussen ISO 14001 en EMAS. ISO 14001 vereist niet dat een organisatie periodiek extern informatie verstrekt over haar milieuprestaties. EMAS vereist dat wel.

Als werknemersorganisatie moeten we er over waken dat milieumanagementsystemen als ISO14001 en EMAS niet over de hoofden van de werknemers moet toegepast. Beide zorgsystemen worden nog te vaak zonder enige medewerking van de militanten toegepast en omzeilen zo de bevoegdheden van de paritaire overlegorganen in de onderneming. Vraag een toelichting in het Comité PB!

Meer weten... <http://www.iso14000.nl/index.html>

Meer weten.... <http://ec.europa.eu/environment/emas/toolkit/>

IN DE AFVALFASE:

De productie van afval is bovenal een ongelofelijke verspilling van grondstoffen en energie. Bovendien neemt de (tijdelijke) opslag van het afval plaats in en kan het leiden tot verontreiniging van bodem, water en lucht. Een slecht afvalbeheer houdt ook veiligheid- en gezondheidsrisico's in. Binnen het bedrijf zou men altijd de voorrang moeten geven aan afvalpreventie (zie ladder van Lansink) maar soms is afval niet te vermijden.

Afvalpreventie bestaat uit zowel kwantitatieve als kwalitatieve aspecten. Men kan zowel inzetten op het verminderen van de hoeveelheid (kwantiteit) afval als inzetten op het verbeteren van de kwaliteit van het afval. Kwantitatieve preventie gaat het dus over meer bereiken met minder afval tot gevolg. Kwalitatieve afvalpreventie gaat over minder gevaarlijke producten gebruiken, minder verpakking, meer duurzame producten maar ook over beter sorteren om beter te kunnen hergebruiken en/of recycleren.

HOE KAN JE DE KWANTITEIT VAN AFVAL VERMINDEREN?

- Analyseren van de zwakke plekken van de onderneming op vlak van organisatie en materialenbeheer.
- De directie en de aankoopdienst sensibiliseren om meer ecologische artikelen aan te schaffen.
- Komaf maken met verspilling.
- De voorkeur geven aan hergebruik van materialen (zowel op gebied van productie als administratie). De voorkeur geven aan hernieuwbare en navulbare producten.
- De voorkeur geven aan interne recyclage op niveau van de productie-eenheden.
- De hoeveelheid verpakking beperken door te kiezen voor geconcentreerde producten, systemen van hergebruik, dunnere verpakking,... enzovoort.
- De leveranciers zijn een bron van de aanvoer van afval voor de onderneming; een dialoog opstarten over de doelstellingen van het bedrijf met betrekking tot duurzaam beheer van materialen.

HOE KAN JE DE KWALITEIT VAN AFVAL VERBETEREN?

- Maximaal sorteren.
- Opteren voor de aankoop van biologisch afbreekbare producten.
- Respecteren van de instructies inzake sorteren tot op de letter. Tonnen inert afval (bijvoorbeeld puin) kan gevaarlijk afval worden als het wordt vervuild met slechts kleine hoeveelheden solventen, verven,....
- Gebruik maken van verschillende containers om verwarring te vermijden.
- Verbeteren van de kwaliteit van verpakkingen door het gebruik van lijm enzovoort te beperken alsook de algeheel vermijden van toxische stoffen en het vergemakkelijken van recyclage door te kiezen van gemakkelijk te scheiden onderdelen.
- Zo weinig mogelijk solventen te gebruiken.
- Verminderen van het volume afvalwater door de afvalstoffen te concentreren (door te dehydreren)
- ...

Wil je als lid van het Comité PB en de OR werken rond het thema 'afval' dan kan je alvast een heleboel informatie halen uit het afvalstoffenregister en het Integraal Milieu Jaarverslag. Hieronder vind je een greep uit mogelijke vragen die je aan de werkgever kunt stellen.

DE VOLGENDE VRAGEN KAN JE STELLEN IN HET COMITÉ PB OF DE OR:

- Welke types afval worden er geproduceerd? En in welke hoeveelheden? In aantal kilogram per jaar of liter/jaar?
- Waar komt het afval vandaan? Van het atelier, het productieproces, magazijn, administratieve diensten,..? Waar wordt het afval gestockeerd?
- Gebeurt er een selectieve inzameling en sortering van het afval binnen het bedrijf? Welke resultaten heeft die selectieve sortering tot gevolg?
- Op welke manier (recyclage, verbranding, storten,...) worden de afvalstromen behandeld?
- Bevatten de afvalstromen gevaarlijk producten?
- Wie is binnen/buiten het bedrijf verantwoordelijk voor het beheren van het afval?
- Wat doet de onderneming met productiemiddelen, bureaumateriaal en computers die overbodig zijn geworden?
- Hoeveel kost de ophaling van het afval ons? Is de ophaaldienst of transporteur van het afval erkend?
- ...

5

Een stappenplan en
bijhorende instrumenten
voor de syndicale werking

Elk bedrijf is uniek. Je hebt grote, middelgrote en kleine bedrijven; van beursgenoteerde multinationals tot kleinschalige familie zaken; bedrijven met een Comité PB én een ondernemingsraad, bedrijven met enkel een Comité PB of een vakbondsafvaardiging of bedrijven waar een interne vakbondswerking ontbreekt. Het spreekt voor zich dat in elk bedrijf de milieu-aanpak anders zal zijn. Veel zal afhangen van wat er reeds op het vlak van milieumanagement gebeurt.

Het is zo goed als onmogelijk om voor alle types van ondernemingen kant-en-klare oplossingen voor milieuvraagstukken aan te reiken. Wat we wel kunnen doen is een algemeen stappenplan voorstellen en een aantal instrumenten aanbieden die in het gros van de bedrijven toepasbaar zijn.

In bedrijven waar elke vorm van vakbondsafvaardiging of –overleg ontbreekt zal het de kunst zijn om het management en de directie te overtuigen van de economische, ecologische en sociale voordelen van een duurzaam materialenbeheer. Misschien doet de directie al zijn best om invulling te geven aan 'bedrijfsinterne milieuzorg'. Misschien kan je de werkgever en de collega's wel overtuigen om een actie op poten te zetten. Als werknemer zou je altijd jouw ideeën moeten kunnen delen met de directie. Spreek het management gerust aan en deel je bekommernissen.

Is er wel een Comité PB en/of ondernemingsraad aanwezig op het werk? Maak dan in de eerste plaats gebruik van het informatie- en adviesrecht en de andere bevoegdheden van de overlegorganen om de juiste vragen te stellen en om iets te doen bewegen op vlak van milieu. Grijp het jaarlijks actieplan, het integraal milieujaarverslag of het jaarverslag van de milieucoördinator aan om de werkpunten op het vlak van milieubeleid aan te pakken.

We presenteren eerst een concreet stappenplan en daarna een lijst met praktische instrumenten aangepast aan de syndicale werking.

5.1 EEN PRAKTISCH STAPPENPLAN

Hieronder volgt is een gedetailleerd stappenplan om op een gestructureerde wijze werk te maken van duurzaam beheer van materialen.

STAP 0: MILITANTEN(KERN) EN COLLEGA'S OVERTUIGEN

Duurzaam ondernemen, bedrijfsinterne milieuzorg, maatschappelijk verantwoord ondernemen,... voor veel werknemers is het nog te vaak een ver-van-mijn-bed-show. Nochtans is niets minder waar. De stijgende prijzen voor grondstoffen en energie raken ons allemaal. In de toekomst zal de competitiviteit van de bedrijven nog meer onder druk komen te staan. Willen we een antwoord bieden op deze onzekerheid en de stabiliteit van de firma en de werkgelegenheid nu en in de toekomst vrijwaren, moeten we met zijn allen ijveren voor een duurzame economie. De overheid en veel werkgevers hebben dit al ingezien. Deze trein naar een verduurzaming van onze economie is al vertrokken en zal niet meer stoppen. Als werknemersorganisatie mogen we deze trein niet missen! Het is van het grootste belang om iedereen hiervan te overtuigen.

Syndicaal werk is altijd teamwerk. Probeer een samenwerking op te zetten met de werknemersvertegenwoordigers van de andere vakbonden zodat jullie sterker staan. Hoe groter de groep van werknemers, die zich achter een actie scharen, hoe krachtiger de argumenten zijn om de werkgever te overtuigen.

STAP 1: GA OP ZOEK NAAR DE STERKE EN ZWAKE MILIEUPRESTATIES VAN DE ONDERNEMING.

Alvorens je overgaat tot actie raden wij aan om een korte analyse te maken van de situatie in de onderneming op het vlak van duurzaam materialenbeheer. Zo'n analyse stelt je in staat om de voornaamste knelpunten te identificeren en je een idee te geven welke zaken voor verbetering vatbaar zijn.

Hoe begin je nu met het opstellen van een inventarisatie?

Als we de werkgever willen aanzetten tot een duurzamer omspringen met materialen, dan moeten we eerst weten hoe duurzaam het bedrijf vandaag is. Je vertrekt daarbij het best met het maken van een

bedrijfsinventarisatie met de informatie die vandaag al voorhanden is: het Integraal Milieujaarverslag, het jaarverslag van de milieucoördinator, de verslagen over welzijn van de werknemers op het werk, de economische en financiële informatie,... . De juiste vragen stellen in de OR of het CPB kan je helpen om de nodige informatie te verzamelen om de verschillende knelpunten te identificeren. In de voorgaande hoofdstukken en bij de hulpmiddelen achteraan de brochure vind je een resem vragen die je kunnen helpen om een inventarisatie (duurzame voetafdruk of duurzaamheidsverslag) uit te werken. Voor een overzicht verwijzen we ook naar de Arbeid & Milieu brochure "Duurzaamheids-Rapportering (Duurzaam van 9 to 5)".

Een tweede mogelijkheid is het organiseren van een rondvraag (zie instrument 4: een korte enquête). Daarvoor stellen we een vragenlijst voor die jou toelaat de sterke punten en zwakke punten van je onderneming in kaart te brengen. De zwakke punten die je zo in kaart hebt gebracht kunnen een beginpunt zijn om (milieuvriendelijke) acties uit te werken.

Indien je nog verder wil gaan in het identificeren van de verbeterpunten kan je gebruik maken van een zeer handige visuele inventarismethode, met name de eco-kaarten (zie instrument ecomapping).

Met de bekomen resultaten moet het mogelijk zijn om de oorsprong en omvang van de knelpunten in de onderneming te achterhalen en in kaart te brengen.

STAP 2: INFORMEER EN SENSIBILISEER DE WERKNEMERS.

Betrek de werknemers en vraag hun mening. Nog te vaak begrijpen de werknemers niet goed waarom de vakbonden zich bezighouden met het milieu. Een belangrijke stap in het begin van een project is uitleggen aan de werknemers waarom het milieu deel uit maakt van het dagdagelijkse syndicale werk en waarom elke persoon op zijn niveau kan bijdragen om veranderingen inzake milieuzorg teweeg te brengen. Waarom geen informatiecampagne koppelen aan een korte enquête met vragen over de manier waarop binnen de organisatie rekening wordt gehouden met het milieu? (zie instrument 5: mini-audit) Het verzamelen van de mening van de collega's is steeds waardevol om de meest dringende problemen te kunnen identificeren en om de communicatie specifiek rond die problemen te ontwikkelen.

Om de geplande actie of het project alle slaagkansen te geven die het verdient moet het bij voorkeur gesteund worden door zowel de eigen syndicale werkgroep als de andere vakbonden aanwezig binnen de onderneming. Is het project een werk voor de ganse ploeg of een deel ervan? Wordt het project door

voldoende werknemers gesteund om te kunnen slagen? Worden de andere vakbonden betrokken? Is er een manier om te werken met een gezamenlijk vakbondsfront?

Tenslotte mag men zeker niet de behoeftes of noden van de militanten uit het oog verliezen om dergelijke acties op te starten: bijkomende informatie, externe expertise, vorming,... enzovoort. Aarzel niet om contact op te nemen met de milieucontactpersoon/milieudeskundige van de beroepscentrale of verbond om je hier verder over in te lichten.

Communicatie is cruciaal in de uitvoering van het project en onmisbaar in het behalen van de gewenste resultaten. Indien het personeel niet overtuigd is van het belang van het project, zal het niet of te weinig deelnemen. Men moet dus via een wervende communicatiecampagne uitleggen waarom het project 'duurzaam beheer van duurzame materialen' belangrijk is: om de verspilling van hulpbronnen tegen te gaan om zodoende de er aan verbonden kosten te verminderen. Deze informatie zou de werknemers moeten toelaten om te begrijpen waarom sommige zaken moeten veranderen. Een communicatiecampagne is veel werk maar het is een stap die men niet mag over het hoofd zien wil men duurzame resultaten bekomen.

STAP 3: FORMULEER SYNDICALE DOELSTELLINGEN EN MAAK KEUZES.

Rekening houdend met de mogelijke acties (op korte en lange termijn) die binnen het bereik van de vakbondswerking liggen kan je precieze doelstellingen vastleggen.

Formuleer de doelstellingen ("hoe ziet de gewenste situatie eruit"?) die:

- De oorzaak van het probleem aanpakken.
- De belangen van de werknemers dienen.
- Leiden tot duurzame oplossingen.
- Bij voorkeur gericht op collectieve en structurele oplossingen.

De doelstellingen kunnen gaan over zeer concrete zaken zoals de aankoop van meer milieuvriendelijke producten, technologieën of diensten, bewuster en zuiniger gebruik van stoffen, energie, water,... . Of het kan gaan over meer structurele acties bijvoorbeeld het behalen van een keurmerk of het onderschrijven van een sectorgebonden (milieu)convenant. In de instrumenten m.b.t. eco-design en andere vind je een heleboel geschikt vragen die kunt voorleggen op een vergadering van het Comité PB of de OR.

Van welk verbeterpunt wil je eerst werk maken? De middelen, mensen en beschikbare tijd van een syndicaal team zijn beperkt. Probeer niet alle problemen tegelijkertijd aan te pakken, want het gevaar is groot dat de resultaten in dat geval teleurstellend zijn. Concentreer je aandacht en inspanningen liever op een klein aantal knelpunten die je wil aanpakken, en een klein aantal veranderingen die je wil realiseren. Kies één of twee problemen waarvan je werk wil maken.

Wat nu nog rest is nagaan of de doelstellingen effectief haalbaar zijn door er zeker van te zijn dat er reeds bestaande alternatieven voorhanden zijn.

STAP 4: LEG HET PROJECT VOOR AAN DE DIRECTIE

De voorbereiding van het project is nu bijna klaar. Je hebt in overleg één of twee concrete maatregelen uitgewerkt. Men moet nu de juiste argumenten kiezen om de directie te overtuigen van het nut en de noodzaak om een actie rond duurzaam materialenbeheer uit te werken. Denk goed na over de manier waarop je het project wil voorleggen aan de directie. De communicatiestijl is even belangrijk als de inhoud zegt men soms. Stap je naar de directie met een eisenpakket of met een voorstel tot samenwerking? Voor welke stijl is jouw directie het meest vatbaar? Welke is de historiek van de sociale relaties binnen de onderneming? Het projectvoorstel zelf kan je doen in de CPB of in de OR. Welke weg je kiest zal deels afhangen van de inhoud en de manier waarop je het project presenteert.

STAP 5: ACTIEPLAN OPSTELLEN

Nadat je een of meerdere concrete doelstellingen naar voren hebt geschoven en het fiat gekregen hebt van de werkgever is het tijd om tot actie over te gaan.

Een goed actieplan bevat geen ronkende verklaringen, geen grote en vage beloften en doelstellingen, maar enkele concrete doepunten. Belangrijk is dat elke werknemer begrijpt waarover het gaat en een duidelijk zicht krijgt op de resultaten van de actie. Een actieplan moet ook aangepast zijn aan de specifieke situatie van de onderneming. De thema's worden dus vastgelegd op basis van de bespreking van de verkregen milieu-informatie. De bespreking van het jaarverslag van de milieucoördinator en het integraal milieujarverslag is alleszins een uitstekend aanknopingspunt om een actieplan, eventueel via jaarlijks actieplan van het Comité PB, uit te werken.

Iedereen kent de zegswijze “Haast en spoed is zelden goed”. Het is aangewezen om de voorbereide actie(s) te structureren door een actieplan op te stellen. Daar staan idealiter de prioriteiten, de maatregelen, de specifieke verantwoordelijke en niet te vergeten de timing ingeschreven. Door te werken in een tabel behoudt je het overzicht.

Ideeën voor een actieplan:

De keuze van maatregelen zal sterk afhankelijk zijn van de aard van de activiteiten en de producten en afvalstoffen die geproduceerd worden. Mogelijkheden zijn:

- Meer systematisch via het sociaal overleg de evoluties op het vlak van afval opvolgen.
- Afval bij de bron verminderen: minder grondstoffen gebruiken, de beste beschikbare productietechnieken toepassen, materiaal in bulk en niet individueel verpakt verkopen, grotere en herbruikbare verpakkingen etc.
- Het geproduceerde afval beter sorteren en stockeren zodanig dat er minder risico 's zijn voor de veiligheid en gezondheid, zodat afvalstoffen beter hergebruikt of gerecycleerd kunnen worden en de (on)kosten voor verwijdering bespaard kunnen worden of dat zelfs geld kan verkregen worden voor het afval (bv. metalen).
- De kosten beter opvolgen en de baten in kaart brengen: wat kost het bedrijfsafval per jaar en wat kunnen we verdienen door preventie, het hergebruik, het beter sorteren en recyclen?
- ...

STAP 6: OPVOLGING EN EVALUATIE VAN DE SYNDICALE ACTIE(S)

De actie(s) opvolgen en evalueren is onontbeerlijk om snel en tijdig de vooruitgang of de problemen in de uitvoering van de actie(s) op te sporen en het actieplan al dan niet bij te sturen. Wie tussentijds evalueert en bijstuurt kan zich een heleboel problemen besparen op het einde van de rit.

Een eindevaluatie laat toe om na te gaan of de vooropgestelde doelstellingen zijn bereikt. Indien ze niet bereikt werden, moet men nagaan wat de oorzaak ervan is. De evaluatie zal je ook duidelijk maken wat de volgende actie zouden kunnen zijn en zal je in staat stellen positieve en negatieve lessen te trekken om het de volgende keer beter te doen.

5.2 EEN WAAIER AAN TOEPASBARE INSTRUMENTEN

In het laatste hoofdstuk willen we een lijst instrumenten/hulpmiddelen aanbieden die je mits kleine aanpassingen zo kan gebruiken in de eigen onderneming. De instrumenten bevatten een resem concrete vragen en aandachtspunten. De lijsten met vragen en aanbevelingen zijn natuurlijk niet compleet en kunnen aangevuld worden met specifieke vragen en ervaringen eigen aan de onderneming.

Het stappenplan uit het voorgaande hoofdstuk biedt steeds een leidraad voor het gebruik van deze instrumenten.

INSTRUMENT 1: NEGEN PRAKTISCHE FICHES

Hoe ze te gebruiken?

De negen praktische fiches zijn bedoeld om het syndicale werk in de verschillende overlegorganen te vergemakkelijken of om simpelweg de verschillende onderhandelingspartners beter te kunnen ondervragen. De bedoeling is om werknemers en militanten beter te wapenen om correcte analyses te maken en goede tussenkomsten te doen in het contact met de anderen (werkgever, publieke instellingen, burgers,...).

Ideeën om vragen te stellen, gegevens om te beoordelen, werkpunten te agenderen en uit te voeren acties.

De negen praktische fiches bevatten concrete vragen en zaken om in het oog te houden alsook de bijhorende doelstellingen en een lijst met bijpassende instrumenten die in deze brochure vermeld staan. Afhankelijk van de context kunnen deze vragen gesteld worden aan de werkgever, aan de milieudeskundige, aan de preventieadviseur of aan de arbeidsgeneesheer op de ondernemingsraad en/of comité PB en/of vakbondsafvaardiging.

De fiches nemen verschillende milieuaspecten onder de loep waarmee de werknemers rekening moeten houden. Deze milieuaspecten zijn achtereenvolgens:

- Het gebruik van hulpbronnen
 - Water – fiche 1

- Grondstoffen – fiche 2
- Energie – fiche 3
- Het lozen van afvalstoffen, emissie van stoffen
 - Afvalwater – fiche 4
 - Lucht – fiche 5
 - Afval – fiche 6
- De fabricatie van producten en werking van installaties
 - De producten en processen – fiche 7
 - De levering, stockage en transport van goederen – fiche 8
- De bedrijfsinterne milieuzorg en –beleid
 - Bedrijfsinterne milieubeleid – fiche 9

Voor vragen over de financiële en economische aspecten van het bedrijfsinterne milieubeleid verwijst ik naar de vragen die men kan stellen in de ondernemingsraad (zie vragenlijst op pagina 23-24).

FICHE 1 GEBRUIK VAN HULPBRONNEN – WATER

VRAGEN	DOELSTELLING	OVERLEG	INSTRUMENT
Hoe groot is de consumptie van water uitgedrukt in m ³ per jaar en m ³ /geproduceerde eenheid? Voor de koelsystemen, voor het onderhoud van de keuken, de cafetaria,...?	Controle van het verbruik	Comité PB, OR, VA	Materialenbalans (IMJV) EMAS
Met welke regelmaat wordt het debiet gemeten? Hoeveel metingen zijn er?	Controle van het verbruik	Comité PB, OR, VA	IMJV Eco-mapping
Bestaan er maatregelen voor de vermindering van de consumptie van water?	Reductie van het verbruik	Comité PB, VA	Eco-mapping
Wordt het distributieketen regelmatig gecontroleerd? Heb je lekken of abnormale verbruiken gespot?	Tegengaan van verspilling	Comité PB	Eco-mapping Enquête
Welke zijn de toestellen/apparaten die het meeste water verbruiken?	Reductie van het verbruik	Comité PB, OR, VA	Eco-mapping Enquête

WAT KAN JE DOEN?

- Verwijderen van niet gebruikte waterpunten.
- Regelmatig controleren van afdichting buizen, kleppen en kranen op lekken. Een preventief onderhoud is een must.
- Lekken onmiddellijk opsporen en repareren.
- Waterpompen afstellen in functie van het debiet.
- Beperken van de hoeveelheid water voor spoelen tot een strikt minimum.
- Weinig vervuild water gebruiken voor de eerste spoelingen (indien van toepassing).
- Een betere manier van wateropvang (regenwater) voorstellen.
- De werknemers sensibiliseren, informeren en opleiden

FICHE 2 GEBRUIK VAN HULPBRONNEN – GRONDSTOFFEN

VRAGEN	DOELSTELLING	OVERLEG	INSTRUMENT
Hoe groot is het verbruik in tonnen/jaar van (de verschillende) grondstoffen?	Reductie in grondstoffenverbruik	Comité PB, OR, VA	IMVJ EMAS
Gaat het over ruwe grondstoffen of gerecycleerde grondstoffen (tweede generatie)? In welke verhouding?	Hergebruik Reductie van afval	Comité PB, OR, VA	IMVJ
Worden er toxische en/of gevaarlijke stoffen gebruikt? Welke?	Vermindering van risico	Comité PB, VA	Ecomapping Materialenbalans IMJV
Bestaat er een inventaris van de gevaarlijke stoffen gebruikt in het bedrijf? Is ze volledig?	Vermindering van risico	Comité PB, VA	IMJV Jaarverslag van de milieuoördinator
Ontvangt het bedrijf van de toeleveranciers de nodige informatie over gevaarlijke producten en producten schadelijk voor het milieu?	Informatie	Comité PB, VA	

WAT KAN JE DOEN?

- Hergebruik recycleerbare materialen indien mogelijk.
- Vermijd het ongewenst stilvallen van de toestellen (verspilling van grondstoffen).
- Vervang gevaarlijke producten door niet gevaarlijke en indien mogelijk, beperk het gebruik van deze gevaarlijke stoffen zo veel als mogelijk.
- Zich informeren over het bestaan van meer milieuvriendelijke producten, uitrusting of diensten met respect voor sociale normen.
- De identificatie en etikettering van gevaarlijke producten verifiëren.
- De werknemers sensibiliseren, informeren en opleiden.

FICHE 3 GEBRUIK VAN HULPBRONNEN – ENERGIE

VRAGEN	DOELSTELLING	OVERLEG	INSTRUMENT
Wat is de voornaamste gebruikte energiebron in de productie, voor de verwarming? In welke hoeveelheden (ton koolstof/jaar, liters olie/jaar, gas in m3/jaar, elektriciteit in kWh/jaar)?	Reductie van het energieverbruik	Comité PB, OR, VA	Energieaudit EMAS
Hoe groot is de hoeveelheid opgeslagen stookolie of mazout en op welke manier wordt deze gestockeerd?	Reductie van risico	Comité PB, OR, VA	Ecomapping, IMVJ Risico-analyse (Globaal Preventieplan)
Is het gebruik van hernieuwbare energie (windenergie, zonne-energie, biomassa,...) mogelijk?	Reductie van de uitstoot.	Comité PB, OR, VA	Energie-audit
Wordt de productie van elektriciteit gecombineerd met de productie van warmte (warmtekrachtkoppeling)? Wordt er warmte gerecupereerd?	Reductie van het energieverbruik en van de uitstoot.	Comité PB, OR, VA	Energie-audit
Worden er maatregelen genomen voor het bevorderen van een rationeel energiegebruik? In de productie (afstemmen toestellen), voor de verwarming (beter rendement), voor de verlichting (spaarlampen),....?	Reductie van het energieverbruik	Comité PB, OR, VA	Energie-audit-Enquête Ecomapping
Houden investeringsprojecten voldoende rekening met het gevoerde energiebeleid?	Reductie van het energieverbruik	Comité PB, OR, VA	Gids voor duurzaam aankopen
Worden de ketels jaarlijks gecontroleerd (rendement, emissies)?	Reductie van het energieverbruik en van de uitstoot	Comité PB, OR, VA	Ecomapping JAP

FICHE 3 GEBRUIK VAN HULPBRONNEN – ENERGIE VERVOLG

VRAGEN	DOELSTELLING	OVERLEG	INSTRUMENT
Bevatten de transformatoren PCB's, pyraleen of andere schadelijke stoffen?	Reductie van risico	Comité PB, OR, VA	Handleiding installatie Ecomapping
Hoeveel verkeer van gemotoriseerde voertuigen is er dagelijks (goederen en personenvervoer)? Werd er reeds een energie - audit uitgevoerd? Bestaat er een sectoraal akkoord?	Reductie van het energieverbruik en de impact ervan.	Comité PB, OR, VA	Energie-audit Mobiscan

AANBEVELINGEN: WAT KAN JE DOEN?

- Het reglementeren en regelen van de binnentemperaturen.
- Vermijd het verlies van ongebruikte warmte door poorten en deuren te sluiten.
- Vermijd onaangepaste verlichting op de werkplaatsen, stockruimtes, parkings en burelen.
- Elektrische machines op een correcte manier op starten en hun verbruik aanpassen aan de behoeften. Frequentie-omvormers verbeteren het rendement van machines door het toerental van motoren, pompen en condensatoren te optimaliseren (in overeenstemming met het gevraagde vermogen).
- Isoleer de warmwaterleidingen.
- Controleer de elektrische installaties, de mazoutketels,...
- De werknemers sensibiliseren, informeren en opleiden.

FICHE 4 LOZINGEN EN EMISSIES – AFVALWATER

VRAGEN	DOELSTELLING	OVERLEG	INSTRUMENT
<p>Wordt het gebruikte water (van koelstelsel of productieprocessen etc.) geloosd in de riolen of op een andere manier verwijderd?</p> <p>Wordt het opgevangen regenwater gescheiden gehouden van het vervuilde water?</p>	<p>Controle van de pollutie</p> <p>Controle van de reglementering</p>	Comité PB, OR, VA	<p>Jaarverslag van de milieucoördinator IMVJ</p> <p>Ecomapping</p>
<p>Hoeveel verontreinigd water wordt er jaarlijks geloosd (uitgedrukt in m³/jaar)? Hoe groot is de vuilvracht (stoffen in suspensie, DCO, zware metalen, non-ferro mineralen etc.)</p>	<p>Reductie van de vuilvracht en lozing van verontreinigd water.</p>	Comité PB, OR, VA	IMVJ
<p>Worden de analyses intern gedaan of door een extern laboratorium? Wat zijn de resultaten?</p>	<p>Controle van de pollutie</p>	Comité PB, VA	Jaarverslag van de milieucoördinator IMVJ
<p>Worden er maatregelen getroffen om de vuilvracht te verminderen?</p>	<p>Reductie van de pol- lutie en de kosten</p>	Comité PB, OR, VA	Jaarverslag van de milieucoördinator
<p>Kan het afvalwater gerecycleerd en hergebruikt worden</p>	<p>Reductie van het waterverbruik en de kosten voor grond- stoffen</p>	Comité PB, VA	Energie-audit
<p>Bestaat er een binnenshuis of buitenshuis behandelingssysteem voor het afvalwater (waterzuivering)? Wat is de capaciteit en het rendement? Hoe groot was de investeringskost?</p>	<p>Reductie van de pollutie en van de kosten</p>	Comité PB, VA	Ecomapping

FICHE 4 LOZINGEN EN EMISSIES – AFVALWATER VERVOLG

VRAGEN	DOELSTELLING	OVERLEG	INSTRUMENT
Gebeurt er een waterzuivering van het verontreinigde water (decanteren, ontvetten,...)? Hoeveel slib wordt er geproduceerd? Hoe en waar gaat dit slib naartoe? Hoeveel kost dit? Is de ophaaldienst gecertificeerd?	Reductie van de vervuiling	Comité PB, OR, VA	Ecomapping
Worden gevaarlijke stoffen geloosd in de riolen?	Reductie van risico	Comité PB, VA	Enquête Globaal Preventieplan of JAP Jaarverslag van de milieuoördinator
Zijn er klachten geweest ten gevolge een accidentele lozing of storting? Hoe werden de klachten behandeld? Bestaan er noodplannen in geval een accidentele lozing?	Reductie van risico	Comité PB, OR, VA	Risico-analyse (Globaal Preventieplan of JAP)

WAT KAN JE DOEN?

- Aanpassen van de procedures wassen spoelen naargelang de behoeften (kwaliteit en kwantiteit).
- Hergebruik van het licht verontreinigd water voor de eerste spoelbeurten.
- Zoveel mogelijk elimineren van vaste stofdeeltjes voor het spoelen en wassen.
- Hergebruik van de geloosde of weggegoide maar recycleerbare stoffen.
- Afvalstromen met verschillende bestanddelen (solventen, oliën, verven,...) niet mengen.
- Giet giftige en/of gevaarlijke producten (solventen, oliën, verven,...) nooit in de riool.
- De hoeveelheid schoonmaakproducten tot een minimum beperken. De dosering van de schoonmaakproducten respecteren.
- Moedig het gebruik van milieuvriendelijke schoonmaakproducten en processen aan.
- Informeer je over de belastingen op afvalwater.
- De werknemers sensibiliseren, informeren en opleiden.

FICHE 5 LOZINGEN EN EMISSIES – LUCHT

VRAGEN	DOELSTELLING	OVERLEG	INSTRUMENT
Welke zijn de voornaamste emissies van gas, rook, dampen en andere stoffen in de atmosfeer?	Controle van de luchtvervuiling	Comité PB, VA	IMVJ Jaarverslag van de milieuoördinator
Worden de stockageplaatsen van chemische producten voldoende verlucht?	Controle van de luchtvervuiling	Comité PB, VA	Ecomapping IMVJ JAP
Waar liggen de emissiepunten? Wat is de aard van de uitgestoten gassen?	Controle van de luchtvervuiling	Comité PB, VA	Ecomapping IMVJ
Zijn er controles op de emissies van SO ₂ , NO _x , CO ₂ , fijn stof, vlieggas (bij productieprocessen, verwarmingsketels,...)?	Reductie van emissies	Comité PB, OR, VA	IMVJ Jaarverslag van de milieuoördinator
Wordt er in het bedrijf broeikasgasen (CO ₂ , CH ₄ , CFK's) geproduceerd of gebruikt?	Reductie van emissies	Comité PB, OR, VA	IMVJ Jaarverslag van de milieuoördinator
Welke gassen worden er gebruikt in het koelsysteem? Worden er CFK's gebruikt?	Controle van de luchtvervuiling	Comité PB, OR, VA	Handleiding installatie Ecomapping
Worden controles uitgevoerd door de eigen diensten of door een gecertificeerd laboratorium? Wat zijn de resultaten?	Controle van de luchtvervuiling	Comité PB, OR, VA	Jaarverslag van de milieuoördinator
Worden er maatregelen genomen voor de reductie van emissies (vervangen, andere procedé, behandeling, filtering,...)? Wat zijn de bekomen resultaten?	Reductie van de luchtvervuiling	Comité PB, OR, VA	IMVJ Jaarverslag van de milieuoördinator

FICHE 5 LOZINGEN EN EMISSIES – LUCHT VERVOLG

VRAGEN	DOELSTELLING	OVERLEG	INSTRUMENT
Heeft de onderneming klachten ontvangen van omwonenden omtrent geurproblemen of stof? Hoe werd daarop gereageerd?	Reductie van de emissies	Comité PB, OR, VA	
Is er een toestemming verkregen voor de verbranding van paletten, gebruikte vetten en oliën, papier, karton en plastic?	Controle van de reglementering	Comité PB, OR, VA	
Worden de wettelijk opgelegde emissienormen gerespecteerd?	Controle van de pollutie toepassing van de reglementering	Comité PB, OR, VA	IMVJ

WAT KAN JE DOEN?

- Regelmatig controleren van de installaties (leidingen, filters, pompen, kleppen,...)
- Dampen recycleren.
- Indien nodig, beschermend masker dragen en verluchting gebruiken
- Lekken onmiddellijk repareren.
- Geen afval verbranden (verpakkingen, paletten, karton, plastic,...)
- Werknemers sensibiliseren, informeren en opleiden.

FICHE 6 LOZINGEN EN EMISSIES – AFVAL

VRAGEN	DOELSTELLING	OVERLEG	INSTRUMENT
Welke types afval worden geproduceerd (huishoudelijk, gevaarlijk, giftig, inert, etc.)? In welke hoeveelheden (uitgedrukt in kg/jaar of in liter/jaar)?	Reductie van de hoeveelheid afval	Comité PB, VA	IMVJ Ecomapping EMAS
Waar komt het afval vandaan? Atelier, productieketen, magazijn, administratieve dienst, etc.)? Waar wordt het afval gestockeerd?	Reductie van de hoeveelheid afval	Comité PB, VA	Ecomapping
Kan het afval worden gevaloriseerd? Kan het afval getransformeerd worden tot secundaire grondstoffen voor de onderneming of een andere onderneming? In welke percentages? Kan de overschot van de productie hergebruikt worden?	Reductie en behandeling van het afval Reductie van de hoeveelheid grondstoffen	Comité PB, VA	Jaarverslag van de milieucoördinator
Bestaat er een selectieve sortering van afval in het bedrijf? Wat zijn de verhoudingen?	Reductie van afvalberg Motivatie van het personeel	Comité PB, OR, VA	Ecomapping Enquête
Hoe wordt het afval behandeld? Wordt het verbrand, weggegooid, gerecycleerd,...?	Controle behandeling van het afval	Comité PB, OR, VA	IMVJ
Hoeveel kost de behandeling van het afval?	Reductie van de kosten van afvalbehandeling	Comité PB, OR, VA	JAP
Werd er een vergelijking gemaakt van de kost van preventie, hergebruik, recyclage, storten van afval?	Reductie van afval, controle op afval, recyclage	Comité PB, OR, VA	JAP

FICHE 6 LOZINGEN EN EMISSIES – AFVAL VERVOLG

VRAGEN	DOELSTELLING	OVERLEG	INSTRUMENT
Bevatten bepaalde afvalstromen gevaarlijke producten? In welke percentages?	Reductie van risico Controle van de reglementering	Comité PB, OR, VA	IMVJ Jaarverslag van de milieucoördinator
Wordt het afval opgevolgd vanaf ontstaan tot transport? Wordt het afvalstoffenregister met regelmaat en op een correcte manier bijgehouden? Wie is verantwoordelijk voor het afvalbeheer binnen de onderneming (interne/externe dienst)?	Controle op behandeling van afval Controle op de reglementering	Comité PB, OR, VA	IMVJ
Wat doet de onderneming met installaties, machines, computers, bureaumateriaal, etc. dat verouderd is?	Controle op behandeling van afval Controle op de reglementering	Comité PB, OR, VA	IMVJ
Is de ophaaldienst of transporteur voor het gevaarlijk afval gecrediteerd?		Comité PB, OR, VA	Onderling contract
Bestaat er verpakkingsafval? Zijn er verplichtingen tot terugname? In het geval van recyclage, wat is het tarief? Hoeveel kost de verwijdering?	Reductie van het afval.	Comité PB, OR, VA	Ecomapping JAP

AANBEVELINGEN, ALTERNATIEVEN: WAT KAN JE DOEN?

- Indien mogelijk het afval terug in het productieketen brengen.
- Recycleerbare materialen recupereren.
- Het collecteren, hergebruiken en recyclen van verpakkingsmateriaal, indien mogelijk.
- Vermijden van binnenverpakkingen
- Het afval sorteren (papier, karton, glas, solventen, inkten, doeken, oliën, batterijen, chemische producten, zuren, bouwafval, klein gevaarlijk afval,...).
- Respecteren van verzamelplaatsen en controleren van de etikettering van de recipiënten.
- Controleren van de condities waaronder gevaarlijk afval word opgeslagen (hoeveelheden, toegankelijkheid, ventilatie, afvoer,...).
- Sensibiliseren, informeren en opleiden van werknemers (alsook de interim).

FICHE 7 FABRICATIE VAN PRODUCTEN EN INSTALLATIES – DE PRODUCTEN EN DE PROCESSEN

VRAGEN	DOELSTELLING	OVERLEG	INSTRUMENT
Welk percentage van de productie wordt gerecycleerd?	Reductie van grondstoffengebruik	Comité PB, VA	IMVJ
Hoeveel afval (uitgedrukt in kg/productie-eenheid) wordt er door de productieprocessen gecreëerd?	Reductie van afval	Comité PB, VA	IMVJ EMAS
Welke categorieën van producten, apparaten of diensten komen in aanmerking om aan te schaffen op basis van milieu en sociale en ethische aspecten.	Optimaliseren van het grondstoffenverbruik	Comité PB, VA	Gids voor duurzame aankopen
Is het mogelijk om de vervanging van het ene product door het andere te overwegen? Is het mogelijk een milieuvriendelijke technologie in het productieproces te overwegen (bv. gesloten circuit van koelsysteem)?	Reductie van pollutie en preventie	Comité PB, OR, VA	Jaarverslag van de milieucoördinator
Hoe oud is de installatie? Voor wanneer is de vervanging/her-nieuwing van de installatie voorzien?	Preventie	Comité PB, OR, VA	Globaal Preventieplan
Houden de investeringen in nieuwe machines of nieuwe procedés rekening met de beste beschikbare technieken met respect voor het milieu?	Reductie van de pollutie	Comité PB, OR, VA	Jaarverslag van de milieucoördinator
Worden de werknemers geïnformeerd en opgeleid bij het invoeren van nieuwe technologieën?			

WAT KAN JE DOEN?

- Machines en andere installaties op regelmatige basis onderhouden.
- De betrouwbaarheid van het controlesysteem nagaan.
- Controleren van de elektrische en/of thermische isolatie van de productie-apparatuur.
- Kiezen voor productieprocessen die de concentraties en volumes van chemische producten verminderen.
- Aanpassen van processen als wassen en spoelen naargelang de behoeften.
- Vragen om bij bestekken een clause op te nemen inzake milieu.
- Sensibiliseren, informeren en opleiden van werknemers (in het bijzonder inzake nieuwe technologieën).

FICHE 8 FABRICATIE VAN PRODUCTEN EN INSTALLATIES – LEVERING, STOCKAGE EN TRANSPORT VAN GOEDEREN

VRAGEN	DOELSTELLING	OVERLEG	INSTRUMENT
Welk type van verpakking wordt er voorzien voor de grondstoffen en voor de afgewerkte producten? Is het verpakkingsmateriaal herbruikbaar en/of recycleerbaar?	Verminderen van verpakkingsmateriaal	Comité PB, OR, VA	Enquête
Waar worden de grondstoffen, de afgewerkte producten en het afval gestockeerd? Over welke hoeveelheden gaat het?	Preventie	Comité PB, VA	Afvalstoffenregister Preventieadviseur
Kan de hoeveelheid verpakkingsmateriaal voor het transport verminderd worden?	Verminderen van verpakkingsmateriaal	Comité PB, OR, VA	Enquête
Is de stockageruimte gecompartmentaliseerd? Wordt de stockageruimte voldoende verlucht?	Vermijden van risico	Comité PB, VA	Risico-analyse (Globaal Actieplan)
Worden de voorschriften voor het stockeren van chemische producten gerespecteerd en gecontroleerd? (beschutting, inkuiping, verluchting)	Controle van risico en controle van de reglementering	Comité PB, VA	Afvalstoffenregister
Op welke manier gebeurt het transport van grondstoffen en afgewerkte producten? Per vliegtuig, trein, wegtransport? Hoeveel brandstof wordt er per jaar verbruikt met het transport van de goederen? Is de transporteur van de gevaarlijke producten gecrediteerd?	Reductie van de kosten, de vervuiling en de risico's. Controle van de reglementering.	Comité PB, OR, VA	Bedrijfsvervoerplan

WAT KAN JE DOEN?

- Nagaan of er aan de voorwaarden voor het stockeren van gevaarlijk afval en producten wordt voldaan (hoeveelheden, toegankelijkheid, beschutting, verluchting,...).
- Nagaan of de isolatie maar ook de (water)dichtheid van de stockageplaats voldoet aan de voorschriften.
- De etikettering van de gestockeerde producten controleren.
- De voorschriften voor het opslaan van gevaarlijke producten respecteren.
- De transportmiddelen van naderbij bekijken.
- Sensibiliseren, informeren en opleiden van werknemers.

FICHE 9 ALGEMEEN BEDRIJFSINTERN MILIEUBELEID

VRAGEN	DOELSTELLING	OVERLEG	INSTRUMENT
Bestaat er een bedrijfsintern milieubeheer? Maakt de directie een jaarlijks overzicht op het vlak van milieubescherming? Bestaat er op het vlak van milieubescherming een intentieverklaring?	Positie van de werkgever, van de onderneming	Comité PB, OR, VA	Enquête Milieucoördinator IMVJ Jaarlijks Actieplan (JAP)
Heeft het bedrijf een milieudeskundige of -adviseur in dienst? Of is er een milieudienst op het werk aanwezig?	Communicatie Verantwoordelijkheden	Comité PB, OR, VA	Enquête Jaarverslag van de milieucoördinator
Welke zijn de aangekondigde en meetbare doelstellingen in de milieubeleidsverklaring? Welke zijn de reeds behaalde resultaten?	Reductie van de pollutie	Comité PB, OR, VA	Enquête Duurzaamheidsverslag
Houden de werkcondities en werkor- ganisatie rekening met het milieu?	Preventie Interne communi- catie	Comité PB, OR, VA	Enquête
Is er een systeem van informatiever- strekking, participatie en opleiding van het personeel inzake milieuvraagstukken?	Preventie Interne communi- catie	Comité PB, OR, VA	Enquête Milieucoördinator
Is er een preventiebeleid aangekon- digd en reeds gerealiseerd?	Preventie Interne communi- catie	Comité PB, OR, VA	Enquête Preventieadviseur
Bestaat er een externe of interne milieu-audit? Worden deze externe audits uitgevoerd door een gecredi- teerde instelling?	Reductie van de pollutie Risicoanalyse	Comité PB, OR, VA	Enquête Milieu - en energie -audit

FICHE 9 ALGEMEEN BEDRIJFSINTERN MILIEUBELEID VERVOLG

VRAGEN	DOELSTELLING	OVERLEG	INSTRUMENT
Tot welke klasse behoort de onderneming (klasse 1, 2 of 3)?	Controle op de reglementering	Comité PB, OR, VA	Jaarverslag van de milieuoördinator
Heeft de onderneming een milieuvergunning? Is er een nieuwe aanvraag lopende? Werden de lozingsvergunningen opgeschort? Is er een sanctie lopende?	Controle op de toepassing van de reglementering	Comité PB, OR, VA	Jaarverslag van de milieuoördinator
Wordt de wetgeving en de milieuvergunning inzake de specifieke bedrijfsomstandigheden gerespecteerd?	Controle op de toepassing van de reglementering	Comité PB, OR, VA	Jaarverslag van de milieuoördinator
Zijn er al boetes opgelegd geweest na milieuovertredingen? Zijn er PV's opgesteld?	Controle op de toepassing van de reglementering	Comité PB, OR, VA	Jaarverslag van de milieuoördinator
Hoe is de communicatie naar de werknemers toe georganiseerd, met de publieke sector, met de buurtbewoners, met de klanten en met de media? Waarop steunt de communicatie met de toeleveranciers, met de onderaannemers en met de klanten?	Interne en externe communicatie	Comité PB, OR, VA	

AANBEVELINGEN, ALTERNATIEVEN: WAT KAN JE DOEN?

- Nagaan of de onderneming conform de milieuwetgeving opereert.
- Nagaan of elke werknemer (met inbegrip van interim's en bijonderaannemers) informatie en/of een opleiding en/of specifieke instructies hebben gekregen aangaande milieuaspecten relevant voor de eigen werkpost. En nagaan of deze instructies geüpdate worden.
- Voorstellen om milieubepalingen op te nemen in de bestekken
- Vragen of de onderneming aangesloten is bij een milieumanagementsysteem zoals EMAS.
- Milieuvriendelijke initiatieven ondersteunen.
- De omwonenden informeren.
- Sensibiliseren, informeren en opleiden van werknemers.
- ...

INSTRUMENT 2: GEBRUIK VAN ECOMAPPING.

Ecomapping biedt organisaties de kans hun bedrijfsinterne milieuzorg te analyseren en te managen met behulp van een gratis, visueel en gebruiksvriendelijk instrument.

Eco-mapping houdt in dat men een map (een kaart, plattegrond) maakt van de site (bijvoorbeeld de winkelruimte, werkruimte, kantoor, keuken...). En aan de hand hiervan de zwakke punten en dus verbeterpunten in kaart brengen om vervolgens acties te plannen. Aangezien 80% van alle milieuinformatie plaatsgebonden is, is ecomapping een uiterst geschikt instrument om aan te tonen op welke manier en waar milieuzorg in het bedrijf tekortschiet.

In eerst instantie bedoeld voor kleinere ondernemingen is de methode ook perfect toepasbaar in grotere bedrijven. Ecomapping geeft tevens de mogelijkheid om de werknemers in een systeem van milieumanagement te betrekken en dit kan een eerste, eenvoudige stap zijn in het opstarten van een bedrijfsinterne milieuzorg op dagdagelijkse basis.

'Eco-mapping' is voor bijvoorbeeld KMO 's heel bruikbaar in de implementatie van een milieuzorgsysteem zoals de internationale standaard ISO 14001 en de Europese EMAS-regulering en is in dit opzicht op te vatten als een 'light' versie van deze gekende milieumanagementsystemen.

Eco-mapping heeft verschillende functies:

- Een inventaris van milieupraktijken en –problemen opstellen.
- Een systematische methode om op de werkvloer een milieu-audit uit te voeren.
- Een instrument dat de betrokkenheid en medewerking vraagt van de werknemers zonder lastige instructies en al te veel papierwerk.
- Ondersteuning van bewustwording en training van het personeel. Iedereen in de onderneming kan het gebruiken als ondersteuning in hun werk en training.
- Ondersteuning van de interne en externe communicatie.
- Een gemakkelijke manier om verbeteringen op gebied van milieuzorg bij te houden
- Een catalogus van direct toepasbare, kleinschalige acties.

Meer weten... www.ecomapping.org

In de bijlage (Annex 6) vind je een uitgewerkte ecomap rond afvalmanagement!

INSTRUMENT 3: INVENTARIS VAN PRODUCTEN EN DIENSTEN

In de onderstaande tabel vind je per categorie de mogelijke producten en diensten die je kunt opnemen in een inventarisatie van de milieuprestaties van de eigen onderneming.

CATEGORIE	PRODUCT OF DIENST	ZAKEN VOOR VERBETERING VATBAAR
Grondstoffen	<ul style="list-style-type: none"> - Fossiele brandstoffen - Metalen - Organische hulpbronnen: hout,... 	<ul style="list-style-type: none"> - Zuinig omspringen met grondstoffen - Geaccrediteerde leveranciers die grondstoffen delven met respect voor mensenrechten?
Energie	<ul style="list-style-type: none"> - Efficiente apparaten - Bewegingssensoren in de plaats van schakelaars - Performante LED - flatscreens - Thermische isolatie van gebouwen en buizen - Recente en goed afgestelde condensatieketels; 	<ul style="list-style-type: none"> - Kiezen voor de minst vervuilende energieën - Aankoop van groene energie - Rationeel gebruik van energie - Bewust gebruik stimuleren en verspilling tegengaan - Mobiliteitsplan - ...
Water	<ul style="list-style-type: none"> - Sanitair: toiletten, lavabo's, douches - Koelinstallaties - Stoom- ... 	<ul style="list-style-type: none"> - Rationeel gebruik van water - Detectie van lekken - Waterverbruik controleren
Kantoorbenodigdheden	<ul style="list-style-type: none"> - Schrijfgierief, inktwisser, nietjes en paperclips, enveloppen, etiketten, batterijen, lijm en zelfklevend papier, blocnotes, archiefdozen, mappen met flappen,... 	<ul style="list-style-type: none"> - Gebruik van gerecycleerd papier (niet gebleekt of gebleekt zonder chloor) en waarvan het papier afkomstig is van duurzaam hout - Enveloppen zonder venstertje - Eerder kiezen voor papier dan plastic
Kantoormeubilair	<ul style="list-style-type: none"> - Bureau, stoelen, rekken en schappen,... 	<ul style="list-style-type: none"> - Voorkeur geven aan meubilair uit duurzaam materialen (FSC-hout,...). Meubilair zelf is duurzaam en herstelbaar

CATEGORIE	PRODUCT OF DIENST	ZAKEN VOOR VERBETERING VATBAAR
Cafetaria	<ul style="list-style-type: none"> - Koffie, melk, suiker, frisdrank, snacks, maaltijden, borden, glazen, bestek, servetten,... 	<ul style="list-style-type: none"> - Biologische producten afkomstig uit eerlijke handel - Waterfonteinen - Glazen flessen - Stoffen servetten
Schoonmaakmid-delen	<ul style="list-style-type: none"> - Onderhoudsproducten voor vloer, vensters, het sanitair blok, toilet-papier,... 	<ul style="list-style-type: none"> - Ecologische producten - Voorkeur geven aan geconcentreerde stoffen - ...
Werkkledij	<ul style="list-style-type: none"> - Uniformen, overalls, stofdoeken en handdoeken,... 	<ul style="list-style-type: none"> - Kledingstoffen zonder pesticiden of chemische producten afkomstig eerlijke handel
Mobiliteit en Transport	<ul style="list-style-type: none"> - Bedrijfswagens - Pendelbus - Parking - Goederentransport - ... 	<ul style="list-style-type: none"> - Kiezen voor minder vervuilende wagen (LPG of hybride, norm Euro 4) - Kiezen voor zuinigere wagen - Carpoolen - Openbaar transport - Ontwikkelen van een bedrijfsvervoerplan - Transport van goederen via water of spoorwegen - Fiets als alternatief- ...
Apparaten	<ul style="list-style-type: none"> - Kookplaat, koelkast, diepvries, vaatwas,... 	<ul style="list-style-type: none"> - Apparaten met laag verbruik (klasse A, A+ of A++) en lange levensduur
Kantoor	<ul style="list-style-type: none"> - Computers, printer en cartridges 	<ul style="list-style-type: none"> - Kiezen voor producten met laag verbruik, lange levensduur en waarvan reserve-onderdelen gemakkelijk beschikbaar zijn. - Voorkeur voor LED schermen, navulbare cartridges,...

INSTRUMENT 4: VRAAG HET ADVIES VAN JOUW COLLEGA'S MET EEN (KORTE) ENQUÊTE

Deze vragenlijst is ontworpen om de sterke en zwakke punten van de eigen onderneming op gebied van duurzaamheid te achterhalen. De lijst is zeker niet als volledig op te vatten. Het is eerder de bedoeling dat de zwakke punten worden aangegrepen als vertrekpunt om een syndicale actie voor te bereiden. Op elke vraag kan je aangeven in welke mate de stelling van toepassing is in het bedrijf. NVT = niet van toepassing. Er is ook plaats voorzien voor eventuele commentaar.

VRAAG?	JA	DEELS	NEEN	NVT	COMMENTAAR
1 Gebeurt de aankoop van producten of diensten met respect voor het milieu?					
2 Worden door het personeel reeds milieuvriendelijke producten of diensten gebruikt?					
3 Worden er 'eerlijke' producten (afkomstig uit eerlijke handel) aangekocht?					
4 Worden er milieunormen in de bestekken van de aangekochte producten en/of diensten gehanteerd?					
5 Worden er sociale normen in de bestekken van de aangekochte producten en/of diensten gehanteerd?					

VRAAG?	JA	DEELS	NEEN	NVT	COMMENTAAR
6 Tonen onderaannemers en leveranciers respect voor de sociale en milieubepalingen?					
7 Is de onderneming reeds overgestapt op de aankoop van groene energie of doet de onderneming investeringen in groene energie?					
8 Wordt er in de onderneming een rationeel energieverbruik toegepast?					
9 Doet de onderneming aan afvalpreventie (sorteren en recycleren)?					
10 Is de werking van het afvalbeheer goed geregeld?					
11 Worden de werknemers betrokken bij het afvalbeheer?					
12 Wordt er in de onderneming een rationeel waterverbruik toegepast?					
13 Wordt de nodige informatie kenbaar gemaakt aan het personeel?					

INSTRUMENT 5: MINI-AUDIT IN 120 SECONDEN

Alvorens de eco-mapping of eender welke methode van inventarisatie in de praktijk te brengen kan het nuttig zijn om je voorbereidingen op punt te stellen met een opiniepeiling onder het personeel. Dit laat je toe om een goed beeld te krijgen in de manier waarop de werknemers naar milieugerichte thema's kijken. Vraag hen om snelle en intuïtieve antwoorden - één kruisje per vraag in 120 seconden. Analyse van de antwoorden van deze snelle opiniepeiling zal je helpen om nog beter de volgende stappen te onderzoeken en nuttige informatie te verzamelen.

Organiseer je eigen opiniepeiling in vijf stappen:

1. Pas de bestaande vragenlijst aan in teken van de specifieke activiteiten en milieu-aspecten van de eigen onderneming indien nodig.
2. Verdeel voldoende kopijen onder alle personeelsleden. Tip: gebruik voor bedienden en kaderleden en arbeiders een andere papierkleur.
3. Organiseer de mini-audit ofwel per gebouw ofwel per zone ofwel per activiteit.
4. Verzamel de antwoorden en zet ze in een spreadsheet om een grafische voorstelling te bekomen.
5. Communiceer de resultaten met de werknemers die hebben meegewerkt en met de bedrijfsleiding. Focus op de slechte punten maar vergeet de goede punten ook niet te vermelden. Onderzoek de aspecten en activiteiten die als 'zeer slecht' werden angekruist.

→ Een mini-audit in 120 seconden – de milieue 'weer'kaart.

Help ons om beter zicht te krijgen op de goede en slechte dingen inzake milieumanagement van het bedrijf. Kruis het vakje aan die het dichtst aansluit bij je mening. In mijn onderneming/afdeling/... is er inzake milieu voldoende aandacht voor:

				
Gebruik van grondstoffen, hulpbronnen en producten.				
Keuze en gebruik van energie (olie, gas, elektriciteit)				
Gebruik van water en afvalwater				
Preventie van de afvalstroom				
Sorteren en recycleren van afval				
Luchtvervuiling, stof en geurhinder				
Controle en inperking van geluidshinder				
Opslag van materialen				
Mobiliteit en transport van personeel en goederen				
Gezondheid en veiligheid op de werkvloer				
Preventie van milieu - ongevallen				
Informatieverstrekking inzake milieu (intern en extern)				
Communicatie met onderaannemers en leveranciers				
Dialogo en communicatie met buurtbewoners				
Motivatie van de managers				
Motivatie van de werknemers				
Milieumanagement in de praktijk				

INSTRUMENT 6: RELEVANTE ARGUMENTEN IN HET VOORSTEL AAN DE DIRECTIE VOORBEREIDEN.

We stellen je hier enkele algemene argumenten voor ten voordele een milieuproject in de onderneming. Een goed argument impliceert dat:

- Je hebt het probleem zo volledig en doordacht mogelijk gediagnosticeerd.
- Je hebt rekening gehouden met de verwachtingen en verzuchtingen van het merendeel van de werknemers.
- Je hebt advies ingewonnen indien nodig.
- ...

Voordelen voor iedereen (welzijn, het milieu is geen belemmering voor werkgelegenheid,...):

- Sociale voordelen.
- Economische en financiële voordelen.
- Collectieve en individuele voordelen.
- ...

Voordelen voor de onderneming:

- Vermijden van hogere kosten (saneringen, belastingen, energierekening,...).
- Zich aanpassen aan nieuwe eisen van uitbesteders.
- Anticiperen van nieuwe wetgeving.
- Voorkomen en herstellen van schade.
- Verbeteren van het imago.
- De uitdaging van MVO aangaan.
- Verbeteren van de werkcondities.
- Behoud en overleving van de onderneming

INSTRUMENT 7: OPSTELLEN VAN EEN COMMUNICATIEPLAN

Wij stellen een stappenplan voor om de bedrijfsinterne communicatie te structureren. De achtereenvolgende stappen zijn:

1. Doelgroep bepalen

Wie wil je bereiken:

- Welke doelgroep(en) wordt onderscheiden?
- Wat zijn de kenmerken van de doelgroepen?
- Wat is de belangrijkste doelgroep?

2. Doelstellingen bepalen

Bepaal per doelgroep de doelstelling die je wilt bereiken. Een doelstelling is:

Specifiek: eenduidig uit te leggen;

Meetbaar: achteraf kunnen meten of het gehaald is;

Actiegericht: er moeten activiteiten aan vast zitten;

Realistisch: de doelstelling moet haalbaar zijn;

Tijdsgebonden: er moet een begin en een eindpunt zijn.

Een voorbeeld van een goede doelstelling is: "In 2003 moet bedrijf X met product Y een omzetgroei van 20% realiseren in Nederland, ten opzichte van de omzet in 2002."

3. Boodschap: wat wil je communiceren

Wat wil je de doelgroep vertellen? Eén boodschap per doelgroep (de achtergronden van de doelgroepen zijn anders (voorkennis, houding etc.). Hier moet je de boodschap die je wilt uitdragen aan aanpassen. Een voorbeeld van een boodschap is: "De doelgroep informeren over de activiteiten van Bedrijf X op het gebied van planning."

4. Middelen/Media

Welke middelen/media ga je inschakelen om de boodschap aan de doelgroep te kunnen communiceren:

- Per doelgroep (als ze veel verschillen) de beste middelen selecteren.
- Denk aan: folders, advertenties, etc.

5. Planning

Goede planning is essentieel voor een communicatieplan. Onder planning wordt verstaan de volgorde waarin middelen worden ingezet of de boodschap wordt opgebouwd. Er zijn verschillende mogelijkheden daarvoor, bijvoorbeeld: Eenzelfde boodschap via verschillende media aan de doelgroep aanbieden. Dit kan verspreid over een langere periode (10 advertenties in 10 weken), maar ook een piek in korte tijd (10 advertenties in 2 weken).

6. Organisatie

Wie doet wat binnen de organisatie. Vooraf moet duidelijk worden vastgelegd in het communicatieplan, wie welke taken heeft.

7. Monitoring

Door tussentijdse meetpunten in te stellen, kun je kijken of de activiteiten voldoende opleveren en zo niet kun je zaken bijstellen. Door goed te monitoren kun je tijdig bijspringen als het niet goed gaat.

8. Evaluatie

Heb je de doelstelling gehaald? Wat ging er goed? Wat ging er minder? Deze en andere vragen worden bij het evalueren beantwoord. Door dit goed inzichtelijk te maken, zorg je ervoor dat je in de toekomst een (nog) beter communicatieplan kunt maken.

→ Communicatieplanning

Het is aangewezen om een overzichtstabel voor iedereen betrokken bij het project op te stellen.

DATUM	DOELGROEP	BOODSCHAP	MIDDEL	AFZENDER	FREQUENTIE	MATERIAAL	VERANTWOORDELIJKE

Datum: Op welk moment wordt de communicatieactie uitgevoerd?

Doelgroep: Welke groep personen wil je met deze actie bereiken? Wat zijn de kenmerken van de doelgroep(en)? Wat is de belangrijkste doelgroep?

Boodschap: Wat is de inhoud van de communicatieactie?

Middel: Welke communicatiemethode moet je gebruiken om de boodschap over te brengen (middel: e-mail, news, infosessie, folder, affiche,...)?

Afzender: Wie brengt de boodschap over?

Frequentie: Hoeveel keer zal deze precieze actie worden herhaald (periodiciteit: eenmalig, wekelijks, maandelijks,...)?

Materiaal: Welk materiaal is nodig om de communicatieactie goed uit te voeren: brochure, een informatiedocument,...

Verantwoordelijke: Wie is praktisch verantwoordelijk voor het uitvoeren van de actie.

INSTRUMENT 8: EEN ECO-EFFICIËNTIESCAN (LATEN) UITVOEREN.

Hoe kan je eco-efficiëntie toepassen?

Verbetering van de eco-efficiëntie van je bedrijf kan zich situeren in de volgende vier domeinen:

- **Processen milieuvriendelijker en efficiënter maken:**

Minder afval en emissies in de productiefase.

Een efficiënter verbruik van energie, water en materialen leidt tot directe financiële besparingen en kan o.a. bereikt worden door het toepassen van goed huismeesterschap, het gebruik van nieuwe technologieën,... De grootste verbetermogelijkheden liggen meestal op het vlak van rationeel water- en energiegebruik, preventie van afvalstoffen, intern of extern hergebruik van reststromen, efficiënter transport, verpakkingen,...

Vragen: Zijn de afvalhoeveelheden al maximaal beperkt, of is er ergens een verlies van kostbare grondstoffen te vermijden? Zijn er energiebesparingen te realiseren? Betere verlichting, betere isolatie, minder persluchtverlies,... En de verpakkingen van de producten, heeft u daar al over nagedacht? Minder verpakkingsmateriaal betekent een lagere verpakkingskost. Een optimale transportplanning bespaart dan weer én kilometers én tijd.

- **Producten milieuvriendelijker (her)ontwerpen:**

Als het bedrijf zelf producten ontwerpt kan tijdens de ontwerpfasen al gestreefd worden naar een zo laag mogelijke milieu-impact van het product zowel tijdens de productiefase, de gebruiksfase als de afvalfase. Producten ontworpen op basis van eco-design principes zijn meestal goedkoper om te produceren en te gebruiken. Enkele aandachtspunten zijn: gewicht, eenvoud van vorm, verscheidenheid aan gebruikte materialen, gebruik van gerecycleerd materiaal, energiegebruik,...

Vragen: Een product belast in elk van zijn levensfasen het milieu: bij de leverancier van grondstoffen en halffabricaten, tijdens de productie, bij de distributeurs, installateurs en eindgebruikers én uiteindelijk bij de afvalverwerker. Hoe kan de ontwerpafdeling hier het verschil maken? Door bij de ontwerpbeslissingen ook de gevolgen voor het milieu te overwegen in alle levensfasen van het product en zo het milieupaspect gelijkwaardig te behandelen als functionaliteit, prijs, kwaliteit,... Zijn er milieuvriendelijker alternatieven voor de grondstoffen? Kan het energiegebruik van uw product verminderd worden? En later, als uw product afgedankt wordt, is het recycleerbaar of kunnen onderdelen gerecupereerd worden?

- **Markten en keten herbekijken en de vraag bijsturen:**

Innovatieve bedrijven kunnen vraag en aanbod bijsturen door het ontwikkelen van grondstofarme en energiezuinige producten, het versmelten van verschillende functies in één product of het aanbieden van product/dienstcombinaties in plaats van enkel een product. Denk hierbij aan de ontwikkeling van de spaarlamp, de verkoop van geherconditioneerde printercartridges,... Eco-efficiëntie hoeft ook niet beperkt te blijven tot de grenzen van het eigen bedrijf. In de ganse keten kunnen zich opportuniteiten voordien. Het overschakelen op herbruikbare verpakkingen voor transport tussen bedrijf en klant (of leverancier) is hiervan een voorbeeld.

Vragen: De consument vraagt, u draait? Het huidige product- en dienstenaanbod eist veel grondstoffen en energie. Het kan ook anders. Vernieuwende bedrijven herdenken de markt. Zij weten vraag en aanbod bij te sturen. Dit geeft hen zicht op nieuwe economische groei en hogere winstmarges. Wij wijzen u op aantal mogelijkheden om uw plaats op de markt te verstevigen of uit te breiden: ketensamenwerking, groene marketing en product-dienstcombinaties.

- **Management en interne organisatie:**

Om eco-efficiëntie op lange termijn te garanderen, is het noodzakelijk dat het structureel wordt opgenomen in de managementvisie en het bedrijfsbeleid. Dit kan o.a. door het opstellen van een formele milieubeleidsverklaring, actieplannen, interne instructies etc.

In alles wat met milieuzorg binnen het bedrijf te maken heeft, staat geschreven 'betrek het management'. En dat is natuurlijk ook zo. Om eco-efficiëntie binnen het bedrijf op lange termijn te garanderen, is het noodzakelijk dat het structureel wordt opgenomen in de managementvisie en het bedrijfsbeleid. Dit houdt ook meer in dan milieuzorg formaliseren met een milieubeleidsverklaring. Worden er voldoende instructies gegeven rond de (nieuwe) interne procedures? Worden geplande acties opgevolgd, resultaten gemeten? Is er een beleid rond milieuvriendelijke aankopen?

De online eco-efficiëntiescan van OVAM is een webapplicatie die je in staat stelt om de opportuniteiten inzake eco-efficiëntie binnen het bedrijf te detecteren. Op eenvoudige en snelle wijze krijgt je een inzicht in de mogelijke maatregelen die de eco-efficiëntie van je bedrijf kunnen verhogen. Deze tool is relevant voor elk bedrijf, zowel productie als dienstenbedrijven.

De eco-efficiëntiescan omvat volgende onderdelen:

- een korte analyse van uw bedrijfsprofiel.
- een overzicht van eco-efficiënte maatregelen. Deze maatregelen zijn gebundeld per onderwerp. Je kan als het ware shoppen tussen de verschillende onderwerpen. Je duidt aan welk maatregelen voor u relevant zijn, deze verbeteraspecten worden dan uitgebreid opgenomen in een rapportage.
- de mogelijkheid tot het berekenen van een aantal indicatoren.
- een rapportagemodule waar dieper wordt ingegaan op de door u geselecteerde opties. Hier krijg je ofwel voldoende eerste lijnsadvies om zelf aan de slag te gaan ofwel verwijzingen naar meer gespecialiseerd advies.

Naast de online zelfscan van OVAM kan je ook een beroep doen op de eco-efficiëntie scan van het Agentschap Ondernemen. De scan wordt uitgevoerd via een bedrijfsbezoek, is gratis en neemt ongeveer 3 uur in beslag. Deze gaat een stapje verder en vertrekt van een analyse van de specifieke bedrijfsactiviteiten en de belangrijkste verbruikscijfers. De scan heeft tot doel om de kansgebieden voor eco-efficiëntieverbetering in het bedrijf in beeld te brengen, met inbegrip van specifieke interesses en eventuele knelpunten. Indien mogelijk worden reeds voorbeelden van concrete verbetermaatregelen

aangereikt. Bedrijven die een scan laten uitvoeren hebben bovendien recht op een verhoogd subsidiepercentage bij de aanvraag van een ecologiepremie.

Voorbeeld eco-efficiëntiescan: Deelname aan de eco-efficiëntiescan was voor het rustoord Veilige Have in Aalter een onderdeel van een belangrijke reorganisatie die in de periode eind 2006 - begin 2007 werd doorgevoerd. Mede omwille van de steeds toenemende energiekost waarmee ziekenhuizen en rustoorden geconfronteerd werden en geïnspireerd door de resultaten van een energieaudit, werd besloten om de zes verschillende stookplaatsen waarover het instituut beschikte (sommige waren meer dan veertig jaar oud), te vervangen door één centrale stookplaats. Tevens schakelde het instituut over van stookolie op aardgas. De resultaten liegen er niet om. Twintig jaar geleden, bedroeg de energiekost voor verwarming 200.000 euro. Sindsdien is Veilige Have ongeveer verdubbeld in capaciteit en oppervlakte, maar betaalt jaarlijks nog slechts 150.000 euro.

Meer weten... eco-efficiëntiescan van OVAM: <http://www.ovam.be/jahia/Jahia/pid/675>

INSTRUMENT 9: ECO-DESIGN CHECKLIST

Dit is een checklist met vragen die ondersteuning voorziet van de producteffecten op het milieu. Vooraf worden vragen en/of antwoorden opgesteld bij de vaststelling van ecologische knelpunten gedurende de levenscyclus van het product. De checklist suggereert ook verbeteringen (opties) voor gebieden waar milieuproblemen zijn geïdentificeerd.

Het begint met een analyse van de behoeften die uit vragen bestaat over de werking van een product als geheel en wordt gevolgd door vragen die ingedeeld zijn per fase van de levenscyclus van een product (productie, distributie, het gebruik en end of life). De Ecodesign checklist bestaat uit twee kolommen: de opgestelde vragen worden weergegeven in de linker kolommen, mogelijke verbeteringen worden voorgesteld in de rechterkolom. Deze verbeteringen zijn afgeleid van de Ecodesign strategie wiel.

De Ecodesign checklist wordt vaak gebruikt als aanvulling op de MET matrix. Hieronder vind je de ecodesign checklist:

ANALYSE VAN BEHOEFTE	
Hoe voldoet het product aan sociale behoeften?	Ecodesign strategie 0: nieuw conceptontwikkeling
<ul style="list-style-type: none">• Wat zijn de voornaamste functies van het product? Eventuele bijkomende functies?• Vervult het product deze functies efficiënt en effectief?• Aan welke gebruikersbehoeften komt het huidige ontwerp tegemoet?• Kunnen de productfuncties uitgebreid worden of verbeterd worden om te beantwoorden aan gebruikersbehoeften?• Zullen deze gebruikersbehoeften veranderen in de tijd?• Kunnen we deze veranderingen in gebruikersbehoeften anticiperen door een radicale (product) innovatie?	<ul style="list-style-type: none">• Dematerialisatie• Gedeeld productgebruik• Integratie van functies• Functionele optimalisatie van het product (en zijn componenten)

FASE 1: PRODUCTIE EN LEVERING VAN MATERIALEN EN COMPONENTEN

Welke problemen komen op de proppen in de productie en levering van materialen en componenten?

- Hoeveel en welk type van plasticen en rubber, additieven (= toegevoegde stoffen) en metalen worden gebruikt?
- Hoeveel en welke types andere materialen (glas, keramiek, etc.) worden gebruikt?
- Wat is het milieuprofiel van de componenten?
- Hoeveel energie is er nodig voor het transport van de materialen en componenten?

Ecodesign strategie 1: Selectie van milieuvriendelijke materialen

- Hernieuwbare materialen
- Materialen met lage energie-inhoud
- Gerecycleerde materialen
- Recycleerbare materialen

Ecodesign strategie 2: Vermindering van materiaalgebruik

- Vermindering van gewicht
- Vermindering in (transport) volume

FASE 2: PRODUCTIE

Welke problemen kunnen de kop op steken in het productieproces in de eigen onderneming?

- Hoeveel en welke types productieprocessen zijn er? (inclusief verbindingen, oppervlaktebehandelingen, printen en labelling)
- Hoeveel en welke types reservematerialen zijn er nodig?
- Hoe hoog ligt de energieconsumptie?
- Hoeveel afval wordt er geproduceerd?
- Hoeveel producten voldoen niet aan de vereiste kwaliteitsnormen?

Ecodesign strategie 3: Optimalisatie van productietechnieken

- Alternatieve productietechnieken
- Minder productiestappen
- Minder energieconsumptie
- Minder productie-afval
- ...

FASE 3: DISTRIBUTIE

Met welke problemen heeft de distributie (van product tot consument) te kampen?

- Welke soort verpakking (bulk, transport, verkoop) wordt er gebruikt (volumes, gewichten, materialen, herbruikbaarheid)?
- Welke transportmiddelen worden gebruikt?
- Wordt het transport efficiënt georganiseerd?

Ecodesign strategie 4: Reductie van materiaalengebruik

- Reductie in gewicht
- Reductie in (transport) volume

Ecodesign strategie 5: Optimalisatie van het distributiesysteem

- Minder/milieuvriendelijkere/herbruikbare verpakking gebruiken
- Energie-efficiënte logistiek en transportmiddelen kiezen

FASE 4: GEBRUIKSFASE

Welke problemen zijn er bij het gebruik, onderhoud en herstel van het product?

- Hoeveel en welk type energie (elektriciteit, warmte, etc.) heb je nodig, direct of indirect?
- Wat is de (technische) levensduur?
- Hoeveel onderhoudsbeurten en herstellingen zijn er nodig?
- Welke en hoeveel reserve materialen en energie is er nodig voor het gebruik, onderhoud en herstel?
- Kan het product gedemonteerd worden door een leek?
- Zijn de onderdelen die vaak moeten vervangen worden gemakkelijk afneembaar?
- Wat is de (esthetische) levensduur van het product?

Ecodesign strategie 5: Vermindering van de impact van de gebruiksfase

- Laag energieverbruik
- Propere energiebronnen
- Minder consumptiegoederen nodig
- Geen verspilling van energie of consumptiegoederen

Ecodesign strategie 6: Optimalisatie van de initiële levensduur

- Betrouwbaarheid en duurzaamheid
- Eenvoudig onderhoud en herstel
- Modulaire productstructuur
- Sterke product-gebruikers relatie

FASE 5: AFDANKFASE

Welke problemen zijn er is het terugwinnen of verwijderen en verwerken van het product?

- Hoe wordt het product momenteel afgehandeld?
- Worden er onderdelen of materialen hergebruikt?
- Welke onderdelen zouden kunnen hergebruikt worden?
- Welke materialen zijn recycleerbaar?
- Kunnen de onderdelen zonder schade terug worden geassembleerd?
- Zijn de materialen identificeerbaar?
- Kunnen de onderdelen gemakkelijk gedemonteerd worden?
- Worden er incompatibele inkten, oppervlaktebehandelingen of stickers gebruikt?
- Zijn de gevaarlijke onderdelen makkelijk afneembaar?
- Stellen er zich problemen met de verbranding van niet-herbruikbare onderdelen van het product?

Ecodesign strategie 7: Optimalisatie van de afdankfase

- Hergebruik van het product (of onderdelen)
- Revisie/opknappen
- Hergebruik van materialen
- Veilige verbranding van materialen (met energieretugwinning)

INSTRUMENT 10: DE MET-MATRIX

De MET Matrix is een globale analysemethode om een snel zicht te krijgen op de milieubelasting van een product. Het bekijkt een product als een systeem. Voor de ontwerper is dit een belangrijke eerste stap om in te schatten welke elementen te beïnvloeden zijn om de milieubelasting te minimaliseren. Het is een krachtig middel dat je helpt om een beeld te krijgen van de verschillende effecten op het milieu in alle fasen van de levenscyclus van het product.

Om het overzichtelijk te houden zijn de impactcategorieën opgedeeld in Materialenkringloop (input/output), Energieverbruik (input/output) en Toxiciteit. De letters MET staan voor Materiaalkringloop, Energieverbruik en Toxische emissies. Het is mogelijk de matrix uit te breiden met andere impactcategorieën, maar hou het overzichtelijk. Andere impactcategorieën kunnen zijn: veiligheid, geluid-, licht-, geur- overlast...

Deze categorieën worden uitgezet tegen de levensloop van het product in een matrix. De levenscyclus van het product wordt verdeeld in vijf fasen: productie en levering van materialen en componenten, productie, distributie, het gebruik (I) en de afdankfase (hergebruik of verwijdering). Op die manier ontstaat de MET-matrix.

Er wordt gelet op drie aspecten:

- welke en hoeveelheid gebruikte materialen;
- hoeveelheid gebruikte energie en tenslotte;
- welke en hoeveelheid gebruikte toxische stoffen

Werkwijze

1. Stel zelf een matrix samen
2. Maak nu een inventaris van de "beïnvloedbare" productaspecten voor de verschillende matrixcellen. Een brede kijk door overleg met collega's van andere departementen b.v. een procesingenieur, de milieucoördinator, de verpakkingontwerper... is hierbij van belang.

	MATERIALEN	ENERGIE	TOXISCHE EMISSIES
Productie en levering van materialen en componenten	Al het materiaal, stukken en onderdelen nodig in de fabricage.	Energieconsumptie van de productie, transformatie en transport van materialen.	De schadelijke afvalstoffen vrijgekomen bij ontginning en transformatie van materialen.
Productie	Supplementaire en reserve materialen en bestandelen gebruikt in de productie.	Energieconsumptie van het productieproces.	Schadelijke afvalstoffen en restafval geproduceerd tijdens fabricage.
Distributie	Verpakkingsmaterialen	Energieconsumptie tijdens verpakkingsproces; Transport van de fabriek naar de eind distributeur.	Verpakkingsafval Uitlaatgassen tijdens transport.
Gebruik – Operationeel (normal gebruik).	Consumptieartikelen	Energieconsumptie tijdens gebruik.	Afval afkomstig van consumptieve-artikelen.
Gebruik – Dienstverlening (onderhoud en reparatie)	Reserve-onderdelen	Energieconsumptie tijdens dienstverlening.	Afval afkomstig van reserve-onderdelen.
Afdanking	Materialen nodig voor afvalbeheer en -verwerking	Energieconsumptie tijdens afvalverwerking	Schadelijke afvalstoffen opgewekt door het product. Gerecycleerde, weggegooid of verbrand materiaal.

Toepassingsgebied

De MET matrix is bruikbaar voor alle producten en technologieën.

Opmerkingen

- eenvoudig en snel
- gratis
- geen voorbereidend werk nodig (inventarisatie)
- basis voor interne communicatie
- basis voor verdere analyses
- basis voor afbakening van het studie-onderwerp bij een kwantitatieve LCA studie
- kennis van het product en productieproces vereist om matrix te kunnen invullen
- kennis levenscyclusgericht denken nodig

De uitkomst van een MET Matrix is een goed begrip/inzicht in de milieu-effecten van het product in termen van materialengebruik, energieverbruik en uitstoot van schadelijke stoffen. Dit inzicht zal je leiden naar nieuwe inzichten in hoe je het product kunt verbeteren.

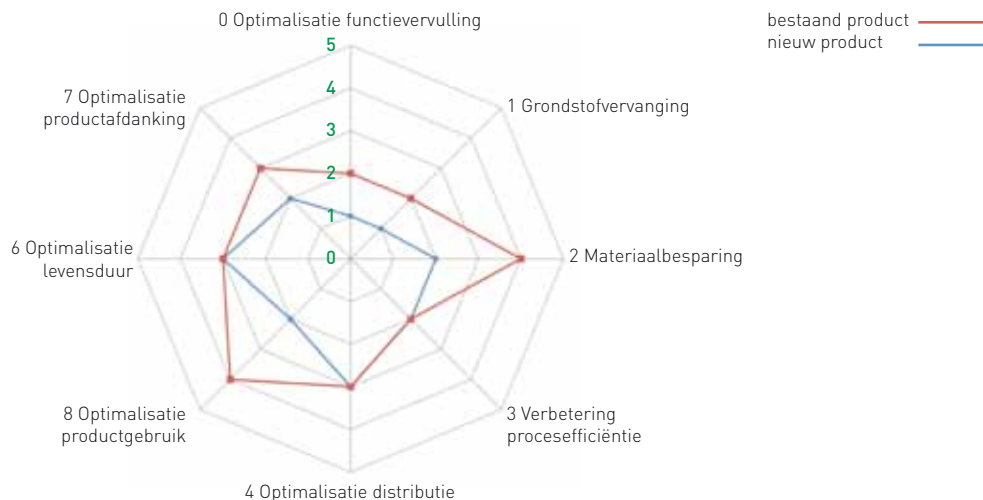
INSTRUMENT 11: ECO-DESIGN STRATEGIE WIEL

Het ecodesign strategie wiel of kortweg LiDS-wiel (Engels: Lifecycle Design Strategies) is een hulpmiddel die werd ontwikkeld door de afdeling Industrieel Ontwerpen van de Technische Universiteit Delft, Nederland. Het LidsWiel is opgebouwd aan de hand van de productlevenscyclus (van grondstofwinning tot afdankfase) en illustreert het voortdurende proces van duurzaam ontwerp (ecodesign).

Het wiel kan gebruikt worden om een snelle analyse te maken van de milieuscore van een bestaand product, maar is ook zeer handig hulpmiddel om te gebruiken als basis voor het genereren van ideeën voor nieuwe, milieuvriendelijke(re) producten.

De acht hoofdstrategieën zijn (worden meer in detail besproken in de bijlage annex 5):

- 0 Nieuw conceptontwikkeling – optimaliseren van de functievervulling
- 1 Materiaalselectie met een lage milieu-impact
- 2 Materiaalgebruik reduceren
- 3 Optimaliseren van productietechnieken
- 4 Optimaliseren van distributie
- 5 Optimaliseren van het productgebruik
- 6 Optimaliseren van initiële levensduur
- 7 Optimaliseren van end of life-system (= afdankfase)

De eerste strategie verschilt van de andere strategieën en focust eerder op het innovatieve aspect van ecodesign dan op de levenscyclus van het product. Sommige strategieën kijken naar het product op niveau van onderdelen, andere strategieën focussen op structuur of op het (product)stelsel.

Het ecodesign strategie wiel wordt vaak gebruikt in combinatie met de MET Matrix en de ecodesign checklist als hulpmiddel om te voorkomen dat een of meerdere impact van het product op het milieu uit het oog worden verloren.

Tijdens de analyse van het milieuprofiel van het product kunnen veel verbeteringen reeds spontaan in gedachten komen. Deze verbeterpunten kunnen worden gegroepeerd volgens de classificatie van de acht ecodesign strategieën.

Hoe ga je te werk?

Beginpunt van het ecodesign strategie wiel is de informatie afkomstig van de ecodesign checklist en de Met Matrix.

Verwachte uitkomst

De verwachte uitkomst van het ecodesign strategie wiel is een duidelijke (over)zicht en begrip van de mogelijke strategieën voor nieuw productdesign. Op basis hiervan kan je een selectie maken van welke strategie men zal toepassen.

Procedure:

- Definieer de idee, het productconcept of het bestaande product dat je wil analyseren.
- Geef het product systematisch een score voor elke dimensie van het strategie wiel. Je kan hiervoor de antwoorden van de checklist en/of de data van de MET Matrix gebruiken.
- Beschouw de keuzemogelijkheden om elke dimensie te optimaliseren met speciale aandacht voor deze met de slechtste scores voor het huidige design en deze met de meest relevante impact op het milieu (gebaseerd op de MET Matrix).

Bijlagen

ANNEX 1: ENKELE WETTELIJKE ASPECTEN EN OVERHEIDSINITIATIEVEN

Wie “afval” zegt in Vlaanderen, zegt “OVAM”. OVAM is de Openbare Vlaamse Afvalstoffenmaatschappij. Zij zijn verantwoordelijk voor de ontwikkeling en uitvoering van het afvalbeleid van de Vlaamse overheid.

Het Vlaamse afvalstoffenbeleid evolueerde de voorbije 30 jaar drastisch: van de opruiming van vele illegale stortplaatsen en de vermindering van hinder door storten en verbranden in de jaren '80, naar de succesvolle opgang van selectieve inzameling, recyclage en preventief optreden.

Sinds kort probeert de Vlaamse Overheid en OVAM het afvalprobleem vanuit een andere visie aan te pakken. Afval is geen vervelend restproduct dat zo snel mogelijk moet gestort of verbrand worden. Nee, afval kan ook een grondstof zijn voor nieuwe toepassingen. Aangezien Vlaanderen weinig eigen grondstoffen heeft, moeten we zuinig omspringen met alle materialen die we hebben.

In juni 2011 keurde de Vlaamse Regering het nieuwe **Materialendecreet** definitief goed. Het nieuwe materialendecreet vervangt het oude Afvalstoffendecreet uit 1981 dat destijds de start van het Vlaamse afvalbeleid inluide. Het decreet verduidelijkt wat materiaalkringlopen zijn en focust op de verduurzaming van onze omgang met materialen (en niet louter afvalstoffen). De ondertekening van het nieuwe materialendecreet moet de weg vrijmaken voor een Materialenpact voor Vlaanderen met heldere doelstellingen en een operationeel plan met concrete en prioritaire acties.

Het decreet draagt bij aan het bereiken van de doelstellingen met betrekking tot duurzame ontwikkeling. In het decreet worden dan ook maatregelen vastgesteld waarbij steeds wordt gestreefd naar het beste resultaat voor milieu en gezondheid rekening houdend met de volledige levenscyclus van het materiaal en waarbij als prioriteitsvolgorde de gekende hiërarchie (zie ladder van Lansink) wordt gehanteerd: preventie, hergebruik, recyclage, herwinning al dan niet met energiewinning en verwijdering van afvalstoffen met storten als laatste optie.

Het decreet heeft specifieke aandacht voor ‘het einde van afval’. Wanneer houdt afval op afval te zijn en wordt het een nieuwe grondstof of nieuw product? Het Materialendecreet formuleert nu ook de voorwaarden voor einde-afval en bijproducten, zoals die op Europees niveau zijn vastgesteld. De Vlaamse Regering kan voor bepaalde materiaalstromen specifieke criteria opstellen om aan te geven of het

materiaal kan worden beschouwd als een bijproduct of als een materiaal dat de einde-afvalfase heeft bereikt.

Het nieuw materialendecreet stelt ook nadere regels vast met betrekking tot de inhoud en de voorwaarden van het (reeds bestaande) afvalstoffenregister. De bedrijven en organisaties die afvalstoffen beheren moeten een chronologisch afvalstoffenregister bijhouden waarin onder meer de aangevoerde en afgevoerde hoeveelheid, aard, oorsprong, en indien van toepassing, de frequentie van de inzameling, wijze van vervoer en van behandeling van de ingezamelde, opgehaalde, vervoerde, verwijderde of nuttige toegepaste afvalstoffen zijn vermeld.

Het duurzaam beheer van materiaalkringlopen is niet alleen het voorwerp van dit decreet. Ook andere decreten geven een invulling aan een of meer aspecten van duurzaam beheer van materiaalkringlopen. Het oppervlaktedelfstoffendecreet handelt bijvoorbeeld specifiek over de ontginning van oppervlaktedelfstoffen en de beperking van de milieueffecten ervan. Het milieuvergunningendecreet handelt over de beperking van de milieueffecten van productie-installaties. Het elektriciteitsdecreet bevat bepalingen over de bevordering van het gebruik van hernieuwbare energiebronnen. Het decreet integraal waterbeleid handelt over het duurzaam beheer van de waterkringloop. Het is zeker niet de bedoeling dat het nieuwe materialendecreet bepalingen uit andere decreten gaat vervangen. Het nieuwe decreet moet wel de basis leggen voor het ontwikkelen van een samenhangend beleid gericht op de hele levenscyclus van materialen. Zo moet dit decreet proberen te vermijden dat negatieve milieueffecten worden doorgeschoven van de ene fase in de levenscyclus naar de andere fase.

Naast een heleboel regulerende instrumenten staat er in het materialendecreet ook een heleboel stimulerende en planningsinstrumenten zoals het artikel met betrekking tot het stimuleren van een groen aankoopbeleid of de aankoop van gerecycleerde grondstoffen via subsidies...

Verder hecht het decreet veel belang aan het onderscheid tussen afvalstoffen en grondstof/product. Een afvalstof kan zijn afvalstatuut verliezen als aan de voorwaarden is voldaan. Een concreet voorbeeld kan dit illustreren. GFT-afval dat wordt gecomposteerd, verliest zijn afvalstatuut van zodra de eruit resulterende compost voldoet aan een aantal voorwaarden inzake samenstelling en ondergane verwerkingswijze.

ANNEX 2: ENKELE VLAAMSE INITIATIEVEN IN DE KIJKER

PLAN C

Plan C is een uniek samenwerkingsverband waar bedrijfsleven, kennisinstellingen, maatschappelijke organisaties, burgers en overheidsinstanties elkaar op gelijke voet kunnen ontmoeten en samenwerken. Het is ontstaan als een informeel netwerk rond duurzaam materiaalbeheer vanuit de idee dat de complexiteit van het materialenvraagstuk een aanpak vergt waarbij alle actoren van de samenleving moeten betrokken worden.

Deze aanpak bestaat uit het formuleren van een gedragen langetermijnvisie, gevolgd door het formuleren van transitiepaden of oplossingsrichtingen die ons kunnen brengen tot doorbraken op de lange termijn. Ten slotte moeten via het transitienetwerk 'experimenten' gestart worden die ons vooruit helpen langs deze paden.

Een belangrijke rol in het in de praktijk brengen van het Vlaamse materialendecreet is de verzelfstandiging van het Plan C - platform. De verzelfstandiging van het netwerk moet bijdragen tot meer verantwoordelijkheid en meer dynamiek.

Meer weten... <http://www.plan-c.eu/>

PRESTI – PROJECTEN VAN OVAM

De Openbare Afvalstoffenmaatschappij voor het Vlaamse Gewest (OVAM) is in 1994 gestart met het PRESTI-programma. PRESTI staat voor PREventie STimuleren en heeft als doelstelling Vlaamse ondernemingen aan te zetten tot de implementatie van preventiemaatregelen en milieuzorgsystemen. Op de website van OVAM kan je de lijst opvragen van sectoren en specifieke bedrijven die hebben deelgenomen aan PRESTI.

Meer weten... www.ovam.be/presti

MAMBO - TOOLBOX

OVAM liet software ontwikkelen die ondernemingen toelaat de werkelijke afvalkosten te berekenen. Dit softwarepakket om de verborgen afvalkosten in kaart te brengen, heet **MAMBO. Mambo staat voor “Minder Afval, Meer Bedrijfsopbrengsten”**.

Met MAMBO blijven de totale afvalkosten niet beperkt tot de facturen voor ophaling en verwerking, maar wordt ook rekening gehouden met de grond- en hulpstofverliezen en met de fabricagekosten voor zover ze toerekenbaar zijn aan het ontstane afval.

MAMBO laat u toe de afvalkosten te berekenen op basis van **gegevens die in uw onderneming reeds voorhanden zijn**. Het model stelt jou in staat de afvalkosten terug te rekenen tot de diverse stappen in het proces of laat je toe na te gaan hoeveel de afvalkosten uitmaken van de productkosten, hoe duur afzonderlijke afvalstromen zijn en nog zoveel meer. MAMBO levert zo een beter en diepgaander inzicht in de werkelijke, totale afvalkosten van de onderneming.

MAMBO IN DE PRAKTIJK:

De getuigenis van het bedrijf Pluma nv waar MAMBO tijdens het PRESTI 5- project geïmplementeerd werd, zet de meerwaarde van een diepgaande analyse van de afvalkosten duidelijk in de kijker. De milieucoördinator van het bedrijf heeft zich tijdens de MAMBO-oefening gefocust op de meest relevante afvalstromen om hierover diepgaande informatie te zoeken. Voor sommige afvalhoeveelheden waren geen details aanwezig in de boekhouding. Een gesprek met de werknemers op de bedrijfsvloer leerde al gauw dat de directe betrokkenen bij het productieproces vaak het meeste inzicht hebben in het ontstaan en de hoeveelheid van afval. Ook waren werknemers bereid om aan de hand van eenvoudige tests (kleine steekproeven gedurende een tijdsduur van 1 dag) na te gaan wat de exacte hoeveelheden van verspilde grondstoffen waren. Op basis van de MAMBO resultaten werd duidelijk dat de investering voor de aankoop van een nieuwe pekelinjector op 19 maanden zou worden terugverdiend! Door de nieuwe machinekan het pekerverlies namelijk met minimaal 50 % gereduceerd worden en realiseert Pluma naast een besparing op arbeidstijd ook een rechtstreekse besparing van afvalkosten met 1,4 %.

Meer weten... www.ovam.be/mambo

ANNEX 3: LABELS EN PICTOGRAMMEN

Hieronder vind je een lijst met de meest voorkomende labels en pictogrammen.

Europees Ecolabel

Bekijkt de hele levenscyclus van een product en werkt met vlottende criteria: de normen worden zo geschreven dat voor elke productgroep het milieuvriendelijkste derde deel in aanmerking komt. Goed om 'normale' bedrijven milieuvriendelijker te laten worden, maar veel minder streng dan de meeste andere labels.

Op verven, elektronica, textiel, lampen, papier, wasmiddelen,...

Europees logo biologische landbouw

Het EU-logo voor biologische landbouw toont aan dat dit product wettelijk volledig conform is met de condities en regels van de organische landbouwsector volgen Europese normen. Het EU-logo voor biologische landbouw geeft consumenten vertrouwen in de herkomst en kwaliteit van hun voeding en drank en de aanwezigheid van het logo op een product staat borg voor naleving van de EU-verordening inzake biologische landbouw.

Vanaf juli 2010 moeten alle voorverpakte biologische voedingsmiddelen in de Europese Unie voorzien zijn van het EU Biologisch logo. Daarnaast mag het logo vrijwillig worden gebruikt op niet-voorverpakte biologische producten uit de EU of uit derde landen.

Biogarantie

De toekenning van dit label gebeurt volgens de bepalingen van het lastenboek voor de gecontroleerde biologische landbouw. Geen chemische bestrijdingsmiddelen, kunstmest,.... etc. Het gebruik van chemische additieven en genetisch gemanipuleerde organismen is niet toegestaan. Het label kan worden toegekend aan producenten en aan producten, indien deze minstens 95% biologisch gecontroleerde ingrediënten bevatten. Noot: de termen 'biologisch' en 'ecologisch' zijn wettelijk beschermd, en mogen niet willekeurig worden gebruikt. Supermarkten die hun eigen biologisch gamma aanbieden, zoals Delhaize, GB (Carrefour) en Colruyt, gebruiken hiervoor producten die het biogarantie label bezitten.

Max Havelaar

Dit keurmerk waarborgt dat het product voldoet aan de internationale criteria voor de eerlijke handel. Die criteria hebben betrekking op de productieomstandigheden en de prijzen. Bijvoorbeeld: de telers uit het Zuiden ontvangen een rechtvaardige prijs voor hun oogst, d.i. een prijs die de productiekosten, de sociale en milieukosten en de investeringen dekt; de boeren krijgen een toeslag op de wereldmarktprijs en indien de wereldmarktprijs instort krijgen de boeren een gegarandeerde minimumprijs. Het label begunstigt de duurzame ontwikkeling. De landbouwarbeiders werken in correcte omstandigheden (vakbondsvrijheid, veiligheid, hygiëne, geen discriminatie,...)

FSC

Uitgereikt door het Forest Stewardship Council aan hout uit duurzaam beheerde bossen. In België vind je dit label op tropisch hardhout en Scandinavisch hout. Zeker belangrijk bij tropisch hardhout om rooibouw te vermijden, maar Europees hout dat meestal uit goed beheerde bossen komt, kan even milieuvriendelijke zijn. Door hout of houten voorwerpen met het FSC-label te kopen, draag je bij aan de eerbiediging van de biosystemen en van de plaatselijke bevolking, en help je laatstgenoemden om een duurzame economische hulpbron (voor inkomsten) te ontwikkelen.

Milieukeur

Nederlands productlabel dat zo'n beetje werkt als het Europese ecolabel, maar veel strenger: de hele 'ecologische voetafdruk' van een product wordt bekeken en de criteria worden regelmatig verscherpt. Op papier, bureauwaren, schoonmaakproducten,...

Energystar

Label van het Amerikaans milieuministerie; garandeert dat computerschermen vanzelf in slaapstand gaan. Het scherm is verantwoordelijk voor 80% van de energiebehoeften van een computer

Blaue Engel

Oudste en meest verspreide Duits milieulabel. Voor producten die minder milieubelastend zijn dan andere op de markt. Niet de hele levensloop wordt hiervoor bekeken, maar enkel de verschillen met soortgelijke producten. Op papierwaren, binnenhuis- en verfproducten, electronica, bureaumateriaal,...

Swan

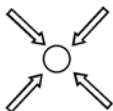
Gezamenlijk en streng label van de Scandinavische landen. Wordt gegeven aan de minst milieubelastende producten per soort, waarbij de hele levensloop wordt bekeken. Op papier, schoonmaakproducten, batterijen, bouwmaterialen,...

Het groene Punt

Dit label geeft aan dat het bedrijf dat verantwoordelijk is voor de commercialisering van het verpakt product, financieel bijdraagt aan een globaal systeem voor het sorteren, de selectieve inzameling en de recyclage van afval van verpakkingen (systeem Fost Plus in België).

De bedrijven die verpakte producten in de handel brengen, moeten garanderen dat hun verpakkingsafval teruggenomen wordt. Ze kunnen ofwel die taak aan Fost Plus toevertrouwen of zichzelf kwijten van de inzameling en de recyclage van hun verpakkingen. De "groene punt" is dus geen sorteerinstructie. Het symbool betekent niet dat de verpakking waarop het gedrukt staat zal worden opgehaald en gerecycleerd. Het betekent evenmin dat de verpakking of het product samengesteld is uit gerecycleerde materialen.

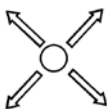

Ecotaks

Zegt dat de verpakking of het product belast is met ecotaks. De producent rekent die taks gewoon door aan de consument.

Een ecotaks is een taks die op bepaalde producten geheven worden vanwege hun impact op het milieu. In theorie worden de meest vervuilende producten duurder, wat de aankoop ervan zou moeten terugdringen. In de praktijk wordt er maar op weinig producten ecotaks geheven, want zegenieten van een vrijstelling vanwege de verbintenis van de sector om ze te recyclen of omdat er een systeem met statiegeld werd ingevoerd.

Productcategorieën: dranken, batterijen, wegwerpscheermesjes, pesticiden en bepaalde papiersoorten.

Vrijgesteld van ecotaks

Duidt er op dat de producent geen ecotaks betaalt omdat die beloofd heeft een percentage te recyclen. Bij ons wordt dit in de praktijk geregeld door Fost Plus. Dat een product vrijgesteld is van ecotaks betekent niet dat het milieuvriendelijk is.

Statiegeld

Het product is van ecotaks vrijgesteld omdat erv statiegeld op betaald wordt (systeem met terugbetaling voor leeggoed). Door dranken in terugbetaalde verpakkingen te kopen, werk je mee aan een beter beheer van de hulpbronnen en schroef je de hoeveelheid afval terug.

Dit pictogram mag vervangen worden door de vermelding "STATIEGELD – CON-SIGNE"; vergezeld van het bedrag van het statiegeld.

Met excuses voor uw ruggengraat, maar dit blijft het beste.

Möbius

Dit (vrijwillig) pictogram heeft twee betekenissen:

- de verpakking of het product is volledig of gedeeltelijk recycleerbaar;
- het is geheel of gedeeltelijk samengesteld uit gerecycleerde materialen.

Oppassen dus!

Aanwezig op verpakkingen of producten van papier, karton, soms van plastic.

Percentagepijl

Dit label geeft aan dat het product of de verpakking gerecycleerde materialen bevat.

Het percentage gerecycleerde materialen is aangegeven binnen de ronde pijl.

Het pictogram wordt vrijwillig aangebracht; moeilijke en in de praktijk onbestaande controles.

Recycleerbaar...

Dit pictogram duidt recycleerbare producten of verpakkingen aan. Het is een vrijwillig pictogram (merk); er bestaat geen controle.

Dat de vermelding "recycleerbaar" op een product voorkomt, betekent niet noodzakelijk dat het product gerecycleerd zal worden. Daarvoor moet de valorisatiebedrijfskolom bestaan en moet de verpakking selectief ingezameld worden.

ANNEX 4: LIJST MET PUBLICATIES.

TITEL	JAAR	INHOUD	VERKRIJGBAAR
Aan de slag met milieu-informatie	2006	Deze brochure zet uiteen hoe je als werknemersafgevaardigde in de onderneming aan de slag kan met milieu-informatie (milieujaarverslagen, milieuvergunningen, jaarverslag van de milieucoördinator, enz...	Dienst onderneming gewestelijk verbond ACV
Syndicale wegwijs in het milieu	2008	Deze brochure wil militanten helpen bij het opzetten van een werking en/of actie rond milieu.	Gewestelijke Dienst Onderneming
Milieu en de onderneming	2004	Deze brochure zet uiteen hoe je als ondernemingsmilitant kan werken rond het thema milieu.	Dienst onderneming gewestelijk verbond ACV
'Duurzaam werken'	2006	Deze brochure zet uiteen wat 'duurzaam werken' betekent en geeft enkele suggesties voor syndicalisten die betrokken zijn bij het afsluiten van cao's en sectorconvenanten, of zetelen in het CPB of de OR	Arbeid & Milieu vzw
Duurzaam aankopen	2006	Deze brochure bevat motivatie voor bedrijven, een stappenplan naar een duurzaam aankoopbeleid, suggesties tot maatregelen en praktijkvoorbeelden.	Arbeid & Milieu vzw
Duurzaam materialen - beheer	2006	Deze brochure behandelt duurzaam materialenbeheer, bespreekt de syndicale bevoegdheden en stelt een stappenplan voor.	Arbeid & Milieu vzw

TITEL	JAAR	INHOUD	VERKRIJGBAAR
Duurzaamheids - rapportering	2006	Deze brochure is een wegwijzer om beginnende en ervaren vakbondsmilitanten te helpen om duurzaamheidsverslagen door een syndicale bril te bekijken.	Arbeid & Milieu vzw
Duurzaam energie-beheer	2006	Deze brochure legt uit hoe je als werknemer en militant kan werken rond een energiezuiniger beleid in de onderneming	Arbeid & Milieu vzw

ANNEX 5: DE ACHT HOOFDSTRATEGIEËN VAN HET ECO-DESIGN STRATEGIEWIEL IN DETAIL

→ MATERIAALSELECTIE MET EEN LAGE MILIEU-IMPACT - GEBRUIK MILIEUVRIENDELIJKE MATERIALEN:

- Gebruik hernieuwbare of gerecycleerde materialen of materialen die recycleerbaar zijn.
- Elimineer toxische stoffen en oppervlaktetechnieken (lood, chroom, verf, etc.).

→ MATERIAALGEBRUIK REDUCEREN - GEBRUIK ZO WEINIG MOGELIJK MATERIAAL

Om het materiaalgebruik te reduceren kunnen verschillende maatregelen worden genomen:

- Streef ernaar om niet te overdimensioneren. Soms zijn producten overgedimensioneerd om ze een zekere kwaliteitsuitstraling te geven. Deze uitstraling kan niet alleen door het toepassen van veel materiaal of volume, maar ook door een geschikte vormgeving worden verkregen. Natuurlijk mogen producten niet zo licht worden geconstrueerd dat dit ten koste gaat van hun technische levensduur en betrouwbaarheid. Bespaar materiaal door slim te construeren. Verkies bijvoorbeeld ribben in plaats van extra materiaaldikte en gebruik waar mogelijk holle vormen.
- Gebruik herbruikbare materialen.
- Zorg voor een retour systeem of ander tweedehands gebruik.
- Ontwikkel efficiënt logistiek systeem. Dit betekent in hoofdzaak de transportafstanden mi-

nimaliseren en de routes en vrachten zelf optimaliseren maar evengoed het reduceren van het transportvolume.

- Gebruik energie-efficiënte transportmiddelen: liever zee- dan luchtvracht; liever trein of schip dan vrachtwagen.

→ **OPTIMALISEREN VAN DE PRODUCTIETECHNIKEN - ZORG VOOR EEN DUURZAAM PRODUCTIEPROCES**

- Vermijd toxische additieven en ander toevoegingen (CFC's, verf, e.d.)
- Selecteer productietechnieken met een lage emissie (dus bij voorkeur geen lassen en solderen)
- Reduceer energiegebruik tijdens productie en maak gebruik van duurzame energiebronnen.
- Elimineer productieafval of hergebruik het.

→ **OPTIMALISEREN VAN DE DISTRIBUTIE**

Ontwikkel een verpakking met lage milieu-impact en maak de verpakking zo klein en licht mogelijk (lichtere producten zijn geconstrueerd met minder materiaal (wat meestal tot uiting komt in een lagere kostprijs).

→ **OPTIMALISEREN VAN HET PRODUCTGEBRUIK**

- Minimaliseer het energieverbruik. Als een product verplaatst wordt: maak het lichter!
Als een product verwarmd wordt: isoleer het goed!
- Maak gebruik van duurzame energiebronnen: wind, zon, brandstofcel, oplaadbare batterijen i.p.v. wegwerpbatterijen.
- Minimaliseer het gebruik van artikelen wegwerpartikelen;
- Minimaliseer gebruik van vloeistoffen, filters, papier, etc.

→ **OPTIMALISEREN VAN LEVENSDUUR**

- Zorg voor een levensduur die past bij je product; bij voorkeur een lange levensduur of maak het biologisch afbreekbaar als het kort gebruikt wordt.
- Zorg dat het product betrouwbaar is en eenvoudig te onderhouden en gerepareerd kan worden.

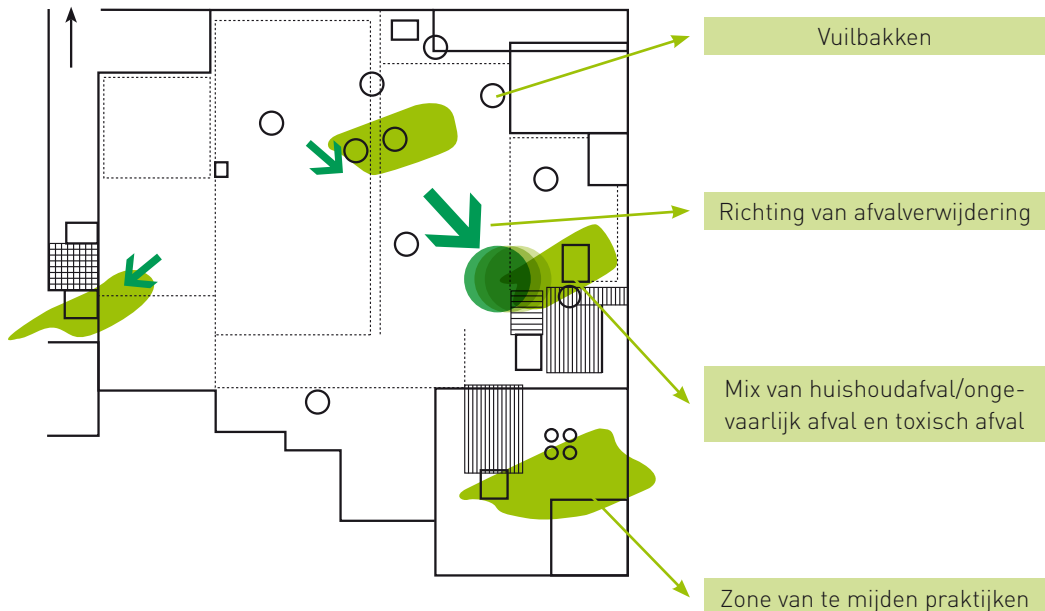
→ OPTIMALISEREN VAN END OF LIFE-SYSTEM (= AFDANKFASE)

- Maak het product of de onderdelen herbruikbaar voor een tweede leven.
- Maak het product of onderdelen recycleerbaar.
- Maak het eenvoudig te demonteren om bovenstaande te vergemakkelijken.

ANNEX 6: ECOMAP AFVALMANAGEMENT

Je kan een ecomap opstellen voor: waterverbruik, bodemgebruik en opslag, lucht-, geur-, geluids- en stofhinder, energie, afval en risico 's. Voor elk van deze thema's heb je de juiste informatie nodig. Die kan je verkrijgen door een mini-enquête af te nemen of je te baseren op de eco-checklist.

Hieronder vind je **een ecomap van een industriële keuken** met focus op het beheer en de preventie van afval.

OBSERVEER	VERZAMEL INFORMATIE	EVALUEER	INDICATORS EN RAPPORTERING
<ul style="list-style-type: none"> - Vuilbakken en containers - Richting van de afvalstromen - Zones van slechte praktijk - Locaties van afvalproductie en opslag 	<ul style="list-style-type: none"> - Certificaten van transporteurs - Jaarlijkse rekeningen - schatting van afvalstromen 	<ul style="list-style-type: none"> - Types afval - Niveau van recycling - Preventie-maatregelen - Categorieën van afval 	<ul style="list-style-type: none"> - Aantal kg van verwijderd afval/ categorie/jaar (papier, gevaarlijk, plastic, metaal, etc.) - Belastingen betaald op afval - Aantal verschillende soorten gesorteerd afval

→ **Evalueer nu het niveau van afvalbeheer met behulp van onderstaande schaalverdeling:**

1 – 5: min of meer goed beheer

6 – 10: geen beheer

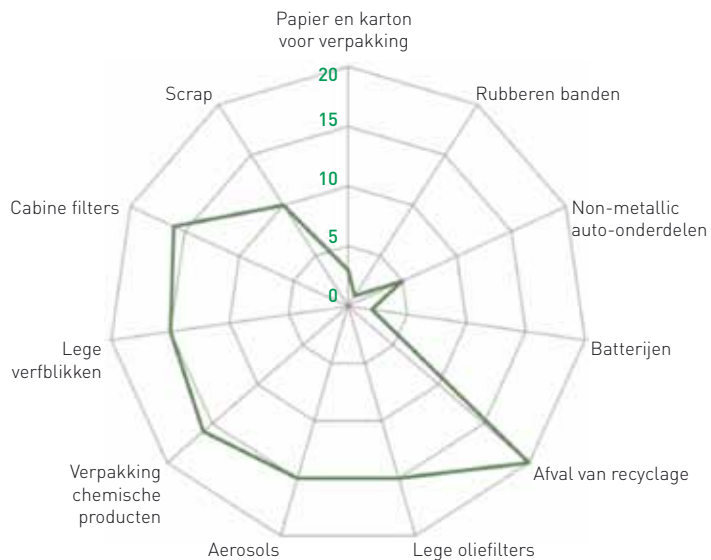
11 – 15: gebrek aan beheer is de oorzaak van problemen

16 – 20: gebrek aan beheer is de oorzaak van serieuze problemen

Scores geven van 0 – 20 doe je op basis van verschillende criteria.

→ **Giet je cijfers in een tabel en maak een wieldiagram en de gebieden met weinig of geen afvalbeheer worden onmiddellijk zichtbaar.**

VOORBEELD	
papier en karton voor verpakking	3
rubberen banden	1
non-metallic auto-onderdelen	5
batterijen	2
afval van recyclage	20
lege oliefilters	15
aerosols	15
verpakking chemische producten	16
lege vervblikken	15
cabine filters	16
scrap	10

ANNEX 7: LIJST MET NUTTIGE WEBADRESSEN

Om milieuvriendelijker met materialen om te springen moet je in de eerste plaats goed geïnformeerd zijn. Hieronder vind je nuttige webadressen om mogelijke projecten diepgaander te onderzoeken.

INFOBRONNEN NATIONAAL / VLAAMS

FDO, **Federale portaalsite Duurzame Ontwikkeling**: <http://do.vlaanderen.be>

FRDO, **Federale Raad voor Duurzame Ontwikkeling**: <http://www.belspo.be/frdocfdd/NL/welkom.html>

PODDO, **Programmatorische federale Overheidsdienst Duurzame Ontwikkeling**: www.poddo.be

LNE, **Departement Leefmilieu, Natuur en Energie van de Vlaamse overheid**: www.lne.be

VITO, het **Vlaams Instituut voor Technologie en Onderzoek**: www.vito.be,

EMIS, het **Energie- & milieuinformatiesysteem van het Vlaamse Gewest**: www.emis.vito.be

OVAM, de **Openbare Afvalstoffenmaatschappij van het Vlaamse Gewest**: www.ovam.be

VEA, **Vlaams Energieagentschap** www.energiesparen.be

VMM, de **Vlaamse Milieumaatschappij**: www.vmm.be

MVO, **Maatschappelijk verantwoord ondernemen in Vlaanderen**: <http://www.mvovlaanderen.be/>

BIM, de **overheidsdienst voor milieu en energie van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest**: <http://www.leefmilieubrussel.be>

VMx biedt elke professional die werkt rond bedrijfsinterne milieuzorg in de ruimste zin van het woord, unieke en gevalideerde informatie afkomstig van diverse actoren (federaties, organisaties en overheid) aangevuld met waardevolle sectorinformatie van aanbieders van diensten en producten. <http://www.vmx.be/>

Business & Society Belgium vzw: is een ledenvereniging die bedrijven en bedrijfsfederaties uit verschillende sectoren samenbrengt rond Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen (MVO). Hun dienstverlening is erop gericht om bedrijven concrete instrumenten en informatie aan te reiken die hen toestaan om verder te gaan in hun beleid en de implementatie van MVO-acties. Business&Society België <http://www.businessandsociety.be/nl>

INFOBRONNEN INTERNATIONAAL

UN, de **Verenigde Naties**: www.un.org

UNEP, het **Milieuprogramma van de Verenigde Naties**: www.unep.org

WHO, de **Wereld Handelsorganisatie**: www.who.int

OESO, de **Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling**: www.oecd.org

EPA, het **Milieu-agentschap van de VS**: www.epa.gov

EEA, het **Europees Milieuagentschap** (European Environment Agency): www.eea.eu.int

EMAS: www.europa.eu.int/comm/environment/emas

Eurostat: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home/>

WBSCD, De **World Business Council for Sustainable Development** is een wereldwijd netwerk van meer dan 200 bedrijven met focus op duurzame ontwikkeling in brede zin. Het platform geeft bedrijven de kans om kennis, ervaringen en best beschikbare technieken uit te wisselen, alsook het standpunt van ondernemingen te bepleiten op fora en in (inter)gouvernementele overlegorganen en organisaties. WBCSD World Business Council for Sustainable Development <http://www.wbcsd.org>

GRI, het **Global Reporting Initiative** werpt zich steeds meer op als de universele, allesomvattende standaard voor duurzaamheidsrapportering. GRI neemt de principes van de financiële verslaggeving over: doorzichtigheid, volledigheid, controleerbaarheid, vergelijkbaarheid, continuïteit, duidelijkheid, correctheid, objectiviteit,... <http://www.globalreporting.org/Home>

IISD **International Institute for Sustainable Development**: Het IISD bevordert en ondersteunt duurzame ontwikkeling wereldwijd door innovatie, onderzoek en communicatie. <http://www.iisd.org/>

INSTRUMENTEN

Eco – mapping <http://www.ecomapping.org>

Voetafdruk duurzaam ondernemen <http://www.voetafdrukduurzaamondernemen.be/default.aspx>

Gids voor duurzame aankopen <http://www.gidsvoorduurzameaankopen.be/>

Fair Trade <http://fairtrade.be/>

Europees ecolabel: <http://www.environmentalchoice.com/en/>

Presti (www.ovam.be)

BBT (www.emis.vito.be/bbt)

Mambo (www.mambo.be)

<http://www.socialbusiness.eu/> expertise, instrumenten,... MVO-scan en MVO-toolkit en veel meer

<http://www.steekwattinjezak.be/>

Een praktische handleiding voor bedrijven om te besparen op energiekosten, ontwikkeld door vijf Voka – Kamers van Koophandel, in het kader van een Presti-5 project met de steun van het Vlaamse Gewest.

www.mobielvlaanderen.be: Je vindt hier alle mogelijke informatie over verkeer, mobiliteit en openbare werken in Vlaanderen, België en Europa. Alle nuttige informatie met links naar de hierboven beschreven en andere instrumenten vind je onder het item '**Gebundeld voor bedrijven**'. Je vind er ook de coördinaten van de mobidesk in jouw provincie.

<http://www.globalreporting.org/Home>; <http://www.duurzaamheidsverslag.nl/>

GRI Er is een grote diversiteit in de duurzaamheidsverslagen. Er is echter één **referentie-instrument**, namelijk het **Global Reporting Initiative (GRI)**. GRI is een wereldwijd aanvaarde rapporteringsstandaard die ontwikkeld is onder impuls van de Verenigde Naties. Het is een moduleerbaar systeem dat de onderneming op maat kan snijden.

MILIEUMANAGEMENTSYSTEMEN OF -ZORGSYSTEMEN

ISO: www.iso.ch

ISO 14000: www.iso14000.com

EMAS: www.europa.eu.int/comm/environment/emas

ANNEX 8: VERKLARENDE WOORDENLIJST

Afvalstoffenregister:

De afvalstoffenwetgeving bepaalt dat elke producent van afvalstoffen een afvalstoffenregister moet bijhouden. Dit mag bijgehouden worden in de vorm van een map waarin de ophaalbonnen, identificatieformulieren of een kopie van de ophaalfactuur van alle afvalstromen chronologisch bijgehouden worden. U moet er wel steeds op toezien dat er een bewijs voorhanden is van elke afvoer van elke afvalstof en dat de aard, eural-code, samenstelling, hoeveelheid, vervoerder, ontvanger en de verwerkings- of toepassingswijzen steeds vermeld zijn.

BBT:

BBT staat voor Best Beschikbare Technieken. BBT zijn de technische en organisatorische hulpmiddelen die bedrijven nu reeds ter beschikking hebben en die het meest doeltreffend zijn ter bescherming van mens en milieu. Deze technieken moeten beschikbaar zijn d.w.z. ze moeten in praktijk reeds zijn toegepast, ze moeten reeds aangeboden worden op de markt en ze mogen geen overmatige kosten met zich meebrengen. Het doel van de BBT is om bedrijven aanzetten om zo milieuvriendelijk mogelijk te werken. De term BBT wordt vaak gebruikt in het kader van de milieuregulering (hoofdzakelijk milieuvergunningen). Op de website <http://www.emis.vito.be/bbt> vind je een heleboel bijkomende informatie. Je vindt er naast BBT-studeis ook een BBT-databank waar bedrijven BBT's kunnen opzoeken om hun producten en processen te optimaliseren.

CFK's:

Chloor- en fluorkoolwaterstoffen of CFK's zijn chemische verbindingen die bestaan uit chloor (Cl), fluor (F) en koolstof (C). Ze kwamen vroeger voor in spuitbussen en als koelvloeistof in (oude) koelkasten. Ze zijn zeer schadelijk voor de mens en het milieu. Zo zorgen ze voor de afbraak van de ozonlaag (cfr. problematiek van de ozonlaag) en dragen ze in beperkte mate bij tot het broeikas-effect.

Chemical Leasing:

Dit is een milieuvriendelijk, dienstverlenend zakenmodel waarbij het gebruik, het onderhoud, de opslag en de verwerking van het product niet meer verkocht wordt aan het bedrijf maar tegen betaling geregeld wordt door fabrikant van het chemisch goedje. Zo'n leasingopdracht verhoogt de efficiëntie van de gebruikte werkzame producten en de processen, werkt milieusparend en biedt een competitief voordeel. Chemical Leasing is een innovatief instrument in de promotie van grondstoffenefficiëntie

en duurzaam beheer van chemische stoffen. Het sluit de materiaalkringloop tussen leveranciers en gebruikers van chemicaliën en draagt bij tot het vermijden en verminderen van afval.

Codex over Welzijn op het Werk:

De wet van 4 augustus 1996 betreffende het welzijn van de werknemers bij de uitvoering van hun werk, ook de “welzijnswet” genoemd, is de basiswet op het vlak van de veiligheid en de gezondheid op het werk. Deze wet scheidt namelijk een kader waarin de uitvoeringsbesluiten genomen worden. Deze uitvoeringsbesluiten worden voor het merendeel gebundeld in de Codex over het welzijn op het werk.

Duurzaamheidsverslag:

Het duurzaamheidsverslag is uitgegroeid tot een volwassen rapportage over de financieel-economische, sociaal-maatschappelijke en ecologische prestaties van een bedrijf. Het duurzaamheidsverslag bestaat als onderdeel van het jaarverslag, als afzonderlijke publicatie, gedrukt of in digitale vorm. Het duurzaamheidsverslag is een ideaal instrument om op heldere en transparante manier in dialoog te treden met de stakeholders (klanten, leveranciers, medewerkers, de buurt, ngo's,...) over hun MVO-prestaties.

Het Global reporting Initiative (www.globalreporting.org) is sinds haar ontstaan in 1997 uitgegroeid tot de referentiestandaard op het vlak van duurzaamheidsverslaggeving. Op de site www.duurzaamheidsverslaggeving.be vind je informatie over de nieuwste ontwikkelingen en activiteiten op het vlak van duurzaamheidsverslaggeving (stappenplan, seminars, studiedagen, workshops,...).

Eco-efficiëntie:

Eco-efficiëntie betekent het creëren van meerwaarde met minder milieu-impact. Het gaat dus om het produceren van goederen en diensten met een lager verbruik aan grond- en hulpstoffen waardoor de kosten dalen en het bedrijf meer competitief wordt, terwijl de milieu-impact vermindert.

Ecologische voetafdruk:

De ecologische voetafdruk is een waardemeter voor de invloed van ons verbruik op de natuurlijke rijkdommen op aarde. Met deze indicator kan worden opgemeten hoeveel aardoppervlakte de 7 miljard bewoners van de planeet nodig hebben om aan hun behoeften te voldoen. Zo wordt op plastische wijze duidelijk dat de rijkdommen van onze planeet worden overgeëxploiteerd. Wist u dat de capaciteit tot vernieuwen van de natuurlijke rijkdommen vandaag kleiner is dan de exploitatie ervan? Met de ecologische voetafdruk kan ook de vinger worden gelegd op de flagrante sociale ongelijkheid tussen het rijke Noorden en het arme Zuiden.

Concreet betekent de ecologische voetafdruk de geschatte oppervlakte aarde die een persoon of een groep personen nodig heeft om te produceren wat wordt geconsumeerd en te absorberen wat wordt weggegooid. De voetafdruk wordt uitgedrukt in hectaren. Meer weten? Surf naar www.voetafdruk.be

EMAS:

EMAS of voluit het **Europees Milieumanagement- en Audit Schema** is een milieuzorg- en auditsysteem van de Europese Unie voor bedrijven en andere organisaties. Met EMAS kunt u het milieubeleid van uw organisatie evalueren, rapporteren en verbeteren. Bedrijven die een EMAS-registratie willen krijgen, moeten hun milieumanagementsysteem laten verifiëren en hun milieuverlag laten valideren.

Energie-audit

In een gebouw kan vaak op een eenvoudige manier veel energie bespaard worden. In de eerste plaats moet worden uitgezocht waar de grote energievreters zich bevinden. Zodra die bekend zijn, kan worden gezocht naar maatregelen en oplossingen om het energieverbruik terug te schroeven. Een energieaudit geeft antwoord op de vragen waar, hoeveel en op welke manier energie kan worden bespaard. In een energieaudit kan een onderzoek gebeuren naar kosten van water, brandstof, elektriciteit. Kortom, de volledige energiehuishouding van de onderneming wordt doorgelicht. Bent u van plan een gebouw te renoveren dan is dit het aangewezen moment om voorafgaand een energie-audit te laten uitvoeren.

Europese 2020-strategie:

De EU 2020-strategie is de langetermijnstrategie van de Europese Unie voor een sterke en duurzame economie met veel werkgelegenheid. Deze strategie moet ervoor zorgen dat de Europese economie zich ontwikkelt tot een zeer concurrerende, sociale en groene markteconomie. De EU heeft vijf ambitieuze doelstellingen vastgesteld, voor werkgelegenheid, innovatie, onderwijs, sociale samenhang en klimaat/energie, die ze tegen 2020 wil bereiken. Ieder EU-land heeft zijn nationale doelstellingen bepaald op elk van deze gebieden. Concrete maatregelen op EU- en nationaal niveau onderbouwen de strategie. Meer informatie vind je op de website http://ec.europa.eu/europe2020/index_nl.htm.

IMJV: Het Integraal Milieu Jaarverslag:

Bedrijven waren vroeger verplicht om allerlei aparte milieujaarverslagen in te vullen, maar nu wordt alles geïntegreerd in 1 aangifte. Via deze aangifte moeten bedrijven melden welke vervuilende stoffen ze het voorbije jaar hebben uitgestoten. Het IMJV bestaat uit verschillende onderdelen:

- deel identificatiegegevens
- deel afvalstoffenmelding voor producenten

- deel afvalstoffenmelding voor verwerkers
- deel luchtmissies
- deel wateremissies
- deel grondwaterwinning en -statistiek
- deel energiegegevens.

Bedrijven die een IMJV moeten invullen, krijgen elk jaar in de maand januari een brief in de bus. Om de lasten van deze informatieverplichtingen en aangiften te verminderen maakt de overheid een internet-loket voor het IMJV om de informatie op een efficiënte wijze over te maken. Deze website geeft info over het IMJV en het digitale IMJV-loket. Meer info op <http://milieujaarverslag.milieuinfo.be/>

ISO14001:

ISO 14001 is een internationaal geaccepteerde norm die aangeeft waaraan een goed milieumanagementsysteem zou moeten voldoen. Desgewenst kan een milieumanagement -systeem ook worden gecertificeerd volgens deze norm. Een milieumanagementsysteem is, bij voorkeur, een onderdeel van het gangbare managementsysteem en richt zich speciaal op het beheersen en verbeteren van prestaties op milieugebied. Via een milieumanagement -systeem wordt structureel aandacht besteed aan milieu in de bedrijfsvoering. Hierbij staan twee belangrijke uitgangspunten centraal: voldoen aan wet- en regelgeving en het beheersing van milieu-risico's en streven naar een permanente verbetering van de milieuprestaties van uw organisatie.

Materiaal:

Elke stof die wordt of is ontgonnen, gewonnen, geteeld, verwerkt, geproduceerd, verdeeld, in gebruik genomen, afgedankt of opnieuw verwerkt, of elk voorwerp dat wordt geproduceerd, verdeeld, in gebruik genomen, afgedankt of opnieuw gebruikt, inclusief de daaruit ontstane afvalstoffen. (Uit Materialendecreet)

Materiaalkringloop:

Het geheel van opeenvolgende handelingen in een levenscyclus of materiaalstroom, gaande van ontginning of winning en teelt, over verwerking, de productie, de distributie, de opslag of overslag, het transport, het gebruik en hergebruik, de afdanking, de verwijdering en het eventueel opnieuw inzetten waarbij één of meer materialen worden doorgegeven van de ene fase in de levenscyclus naar de andere.

Milieueffectenrapportage (m.e.r.) en milieueffect-rapport (MER):

Een milieueffectrapportage (m.e.r.) onderzoekt de milieugevolgen van een plan of project en de (milieuvriendelijkere) alternatieven.

MVO: Maatschappelijk Verantwoord ondernemen:

Maatschappelijk verantwoord ondernemen (MVO) is een continu verbeteringsproces waarbij ondernemingen vrijwillig op systematische wijze economische, milieu- en sociale overwegingen op een geïntegreerde manier in de gehele bedrijfsvoering opnemen, waarbij overleg met de stakeholders, of belanghebbenden, van de onderneming deel uitmaakt van dit proces. www.mvovlaanderen.be

OESO:

De Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling is een samenwerkingsverband van 34 landen om sociaal en economisch beleid te bespreken, bestuderen en coördineren. De aangesloten landen proberen gezamenlijke problemen op te lossen en trachten internationaal beleid af te stemmen. <http://www.oecd.org/home>

Omgevingsveiligheidsrapport (OVR):

Het veiligheidsrapport dat moet worden opgesteld door een hogedrempelinrichting (= VR-plichtige inrichting) in het kader van de milieuvergunningprocedure. Een hogedrempelinrichting is een (Seveso)-inrichting waar gevaarlijke stoffen aanwezig zijn of kunnen zijn in hoeveelheden die gelijk zijn aan of groter zijn dan de zogenaamde hoge drempel, of die door de sommatieregel als hogedrempelinrichting wordt beschouwd.

Het decreet Algemeen Milieubeleid (afgekort: het DABM) definieert het omgevingsveiligheidsrapport als volgt: "een openbaar document waarin - naast een beschrijving van het veiligheidsbeheersysteem van een inrichting - van een project en van de redelijkerwijze in beschouwing te nemen alternatieven, de scenario's voor zware ongevallen in hun onderlinge samenhang op een systematische en wetenschappelijk verantwoorde wijze worden geïdentificeerd, geanalyseerd en geëvalueerd, en wordt aangetoond welke maatregelen kunnen en zullen worden getroffen om die zware ongevallen te voorkomen en de gevolgen ervan voor mens en milieu te beperken, hierna OVR te noemen"

OVAM:

De Openbare Vlaamse Afvalstoffenmaatschappij. www.ovam.be

Smart Grids:

De term smart grid wordt gebruikt voor toekomstige technologieën om het elektriciteitsnet met toenemende onvoorspelbaarheid van het elektriciteitsaanbod om te laten gaan. Door decentrale opwekking, bijvoorbeeld door de toepassing van wind- en zonne-energie, waarvan het aanbod moeilijk voorspelbaar is, is het voor de netbeheerders steeds lastiger om vraag en aanbod op het net in balans te houden. Dit zal in de toekomst nog moeilijker worden als steeds meer consumenten zelf stroom aan het net gaan leveren door bijvoorbeeld zonnecellen op hun dak te plaatsen of door het gebruik van micro-warmtekrachtkoppelingen. Dit betekent dat netbeheerders, producenten en consumenten steeds sneller zullen moeten anticiperen op fluctuaties in het aanbod.

Smart grids omvatten heel wat onderdelen: windturbines, zonne-energieparken, fotovoltaïsche installaties bij particulieren of bedrijven, centrale elektriciteitsproductie, (micro-)WKK, warmtepompen, elektrische opslag, thermische opslag, energiemeters, plug-in hybride voertuigen, intelligente verbruikstoestellen... De meeste van deze elementen zijn als op zichzelf staande eenheid nu al technisch paraat. Als geïntegreerd en slim bestuurd systeem staan smart grids echter nog veel minder ver.

Onder smart grids vallen twee soorten oplossingen: enerzijds het aanbod reguleren - wanneer het aanbod op de ene plek toeneemt zal het op een andere plek moeten afnemen. Om te kunnen anticiperen zal snelle communicatie (realtime) tussen netbeheerders, elektriciteitscentrales en consument moeten plaatsvinden. Dit kan door bij de consumenten thuis slimme meters te plaatsen. Anderzijds kan men de vraag reguleren - wanneer het aanbod fluctueert kan dit worden opgevangen door de vraag op dezelfde manier te fluctueren. Dit kan door de prijs voor de consument aan te passen aan het aanbod. In een toekomstig huishouden zou de 'slimme meterkast', wanneer deze merkt dat de prijs gedaald is, een seintje aan de elektrische auto kunnen geven dat deze kan gaan opladen. Als dit op grote schaal gebeurt, blijven vraag en aanbod in balans ondanks dat het aanbod fluctueert.

Solventen:

Solvent of oplosmiddel.

Transitie:

Een transitie (\approx transformatie) is een structurele verandering in de samenleving die het resultaat is van economische, culturele, technologische, institutionele en ecologische ontwikkelingen die elkaar beïnvloeden en versterken. Voor het bewerkstelligen van die transities zijn tal van samenhangende 'systeeminnovaties' nodig: vernieuwingen op het niveau van technologieën, regels en organisatievormen. Transities duren vaak lang, tot zelfs meerdere generaties, en vergen de steun en inzet van bedrijven, maatschappelijke organisaties, kennisinstellingen en burgers, als onderdelen van maatschappelijke netwerken.

VLAREM:

VLAREM staat voor het Vlaams Reglement betreffende de Milieuvergunning. Het is het uitvoeringsbesluit van het Vlaamse milieuvergunningsdecreet en bestaat uit twee delen: titel I van het VLAREM (of VLAREM I) en titel II van het VLAREM (VLAREM II).

ANNEX 9: WIE IS WIE IN HET MILIEU?

Het ACV:

Elke deelorganisatie van het ACV heeft één of meerdere personen die verantwoordelijk zijn voor het thema milieu. Bij hen kan je terecht voor informatie, advies of doorverwijzing.

MILIEUCONTACTPERSONEN BEROEPSCENTRALES

LBC-NVK:

Vic Van Kerrebroeck, 03/220.87.11

ACV-Voeding en Diensten:

Yves Giets, 02/500.28.11

ACV-Bouw Industrie en Energie:

Justin Daerden en Patrick Franceus, 02/285.02.11

COC:

Rudy Van Renterghem, 02/285.04.40

COV:

Marc Buyens, 02/227.41.11

ACV-Metea:

Kathleen Van Walle, 02/244.99.11

ACV-Transcom:

Marc Sius en Jef Kerremans, 02/512.85.91

ACV-Openbare Diensten:

Ansel Swinnen, 02/208.23.11

MILIEUCONTACTPERSONEN GEWESTELIJKE VERBONDEN

ACV Aalst-Oudenaarde:

Nico Dandoi, 053/77.92.92

ACV Antwerpen:

Karl Maeckelberghe, 078/15.20.58

ACV Brugge-Oostende-Westhoek:

Wim David en Kris Verhaevert, 050/44.41.11

ACV Brussel-Halle-Vilvoorde:

Yvette Notredame, 02/557.88.88

ACV Gent-Eeklo:

Marie-Jeanne De Pauw, 09/265.42.11

ACV Kempen :

Liesbet Jordaens, 078/15.16.16

ACV Leuven:

Bart Dumoulin, 078/15.15.99

ACV Limburg: Els Kerkhofs,

011/30.60.00

ACV Mechelen-Rupel:

Suzy Dumont, 015/45.46.47

ACV Midden-West-Vlaanderen:

Jeroen Dejaegere, 051/26.55.55

ACV Waas en Dender:

Elke De Waele, 03/765.20.00

ACV Zuid-West-Vlaanderen:

Emma Verbeken, 056/23.55.11

Dit is een brochure in het kader van het Vlaams intersyndicaal milieuintiatief.
De brochure kwam tot stand met de financiële steun van de Vlaamse Overheid.

